

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЧЕРНІГІВСЬКИЙ КОЛЕГІУМ»
ІМЕНІ Т. Г. ШЕВЧЕНКА

Факультет дошкільної, початкової освіти і мистецтв
Кафедра дошкільної та початкової освіти

Кваліфікаційна робота

освітнього ступеня: «магістр»

на тему:

МЕТОДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПАРТНЕРСЬКИХ СТОСУНКІВ З БАТЬКАМИ В ІНКЛЮЗИВНОМУ КЛАСІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Виконала:

студентка II курсу магістратури, 61 групи
спеціальності 013 «Початкова освіта»

Качмар Іванна Мирославівна

Науковий керівник:

к. пед. н., доцент Турчина Ірина Станіславівна

Роботу подано до розгляду «___» _____ 2023 року.

Студентка

_____ (підпис)

_____ (прізвище та ініціали)

Науковий керівник

_____ (підпис)

_____ (прізвище та ініціали)

Кваліфікаційна робота розглянута на засідання кафедри *дошкільної та початкової освіти*

протокол № _____ від «___» _____ 2023 р.

Студентка допускається до захисту даної роботи в екзаменаційній комісії.

Зав. кафедри

_____ (підпис)

Ірина ТУРЧИНА

(прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Качмар І. М. «Методи організації партнерських стосунків з батьками в інклюзивному класі Новою українською школи». Кваліфікаційна робота освітнього ступеня – магістр. Спеціальність 013 «Початкова освіта». Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка; факультет дошкільної, початкової освіти і мистецтв; кафедра дошкільної та початкової освіти, м. Чернігів, 2023 рік. Магістерська робота присвячена теоретичному і практичному обґрунтуванню методів організації партнерських стосунків з батьками в інклюзивному класі та дослідженню стану інклюзивної освіти в навчальному закладі Нової української школи. У роботі ми розкрили особливості формування партнерських стосунків між батьками та педагогічними працівниками в інклюзивному класі, розробили методичні рекомендації для покращення їхньої співпраці під час освітнього процесу, проаналізували результати дослідження стану інклюзивної освіти в інклюзивних класах.

Ключові слова: партнерські стосунки, інклюзивний клас, освітній процес, методичні рекомендації, співпраця батьків і вчителів, стан інклюзивної освіти.

SUMMARY

Ivanna Kachmar "Methods of establishing partnership relations with parents in the inclusive class of the New Ukrainian School." Qualification work of the educational level – Master. Specialty 013 "Primary Education". Chernihiv Collegium National University of Taras Shevchenko; Faculty of Preschool, Primary Education, and Arts; Department of Preschool and Primary Education, Chernihiv, 2023. The master's paper is dedicated to the theoretical and practical justification of methods for organizing partnership relations with parents in the inclusive class and researching the state of inclusive education in the New Ukrainian School educational institution. In the work, we revealed the peculiarities of forming partnership relations between parents and educational staff in the

inclusive class, developed methodological recommendations to enhance their collaboration during the educational process, and analyzed the results of the research on the state of inclusive education in inclusive classes.

Keywords: partnership relations, inclusive class, educational process, methodological recommendations, collaboration between parents and teachers, state of inclusive education.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПАРТНЕРСЬКИХ СТОСУНКІВ З БАТЬКАМИ В ІНКЛЮЗИВНОМУ КЛАСІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ	7
1.1. Базові поняття дослідження	7
1.2. Аналіз психолого-педагогічної літератури щодо проблеми налагодження партнерських стосунків з батьками в інклюзивному класі	14
1.3. Роль сім'ї в становленні особистості дитини з особливими освітніми потребами.....	21
Висновок I розділу	32
РОЗДІЛ II. МЕТОДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПАРТНЕРСЬКИХ СТОСУНКІВ З БАТЬКАМИ В ІНКЛЮЗИВНОМУ КЛАСІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ	33
2.1. Мета та зміст експериментального дослідження (Організація дослідно- експериментальної роботи).....	33
2.2. Результати експериментального дослідження	49
2.3. Методичні рекомендації щодо організації партнерських стосунків з батьками в інклюзивному класі нової української школи.....	59
Висновки II розділу.....	69
ВИСНОВКИ	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	73
ДОДАТКИ	81

ВСТУП

Актуальність дослідження. У контексті реформування освітньої системи України та реалізації концепції Нової української школи, особлива увага приділяється організації інклюзивної освіти, що передбачає навчання дітей з різними освітніми потребами в межах загальноосвітніх навчальних закладів. Для успішної реалізації інклюзивних програм у закладах освіти надзвичайно важлива ефективна співпраця між педагогами та сім'ями дітей з особливими потребами.

Розробка методів організації партнерських взаємин з батьками є важливим аспектом інклюзивної освіти в Україні. Відповідно до нових стандартів заклади освіти повинні створювати умови для успішної соціалізації дітей з різними освітніми потребами.

Один з ключових аспектів успішної інклюзії полягає у налагодженні ефективних партнерських стосунків з батьками. Зокрема, батьки дітей з особливими потребами повинні бути включені до процесу навчання та виховання своєї дитини, а також брати участь у прийнятті рішень щодо її навчання та розвитку. Однак у взаємодії школи з батьками дітей з особливими потребами існує низка проблем, що затримують процес інклюзії та ускладнюють розвиток дитини. Серед цих проблем можна виділити: недостатній рівень інформаційної підтримки для батьків; недостатня взаємодія між школою та сім'єю; недостатня кваліфікація педагогів з інклюзивної освіти та партнерської взаємодії з батьками.

У творчості В. Котирла, С. Ладивіра, Л. Островської, Т. Пагути та інших дослідників розглянуто актуальні проблеми взаємозв'язку між закладами освіти та родиною у формуванні особистості дитини. Проблеми співпраці з батьками та формування ефективних способів взаємодії школи з родинами дітей з особливостями психофізичного розвитку, що навчаються у закладах спеціальної освіти, а також в інтегрованому та інклюзивному освітньому просторі, досліджено в творчості як вітчизняних, так і зарубіжних

науковців: Л. Вавіної, В. Бондаря, В. Засенка, А. Колупаєвої, І. Луценко, Т.Лормана, Дж. Депплера, Т. Дегтяренко, С. Хорош та інших.

За висновками І. Беха, Т. Пироженко вирішальним фактором, який впливає на формування та розвиток особистості та поведінку дітей з особливими освітніми потребами, є тісна співпраця між родиною та педагогами, психологами.

Актуальність проблеми дослідження зумовила вибір теми: «Методи організації партнерських стосунків з батьками в інклюзивному класі Нової української школи».

Об'єкт дослідження – освітній процес в початкових класах.

Предмет дослідження – методи організації партнерських стосунків з батьками в інклюзивному класі.

Мета дослідження – обґрунтувати та експериментально перевірити методи і прийоми налагодження партнерських стосунків з батьками в інклюзивному класі.

Завдання:

- 1) Визначити понятійно-категоріальний апарат дослідження;
- 2) Проаналізувати психолого-педагогічну літературу з теми дослідження;
- 3) Розкрити роль батьків у становленні особистості дитини з особливими освітніми потребами;
- 4) Обґрунтувати та експериментально перевірити методи організації партнерських стосунків з батьками в інклюзивному класі.

Методи дослідження:

- метод опрацювання наукової літератури – для вивчення стану досліджуваної проблеми, висвітлення теоретичних засад та аналізу раніше проведених досліджень на цю тему;
- педагогічний експеримент – для визначення ефективності різних методів організації партнерських стосунків з батьками в інклюзивному класі Нової української школи;

- метод опитування – для збору даних про думки, погляди та досвід батьків та вчителів щодо партнерських стосунків в інклюзивному класі;
- метод спостереження – для спостереження за взаємодією вчителів та батьків під час організації партнерських стосунків в інклюзивному класі;
- метод анкетування – для збору даних про рівень задоволеності батьків від партнерських стосунків в інклюзивному класі та їхню готовність до співпраці зі школою;
- метод бесіди – для детального вивчення думок та поглядів батьків та вчителів щодо організації партнерських стосунків в інклюзивному класі та для з'ясування проблем, з якими вони зіткнулися.

Експериментальна база дослідження. Експеримент був проведений у Стоківській філії Свірзького ліцею, що знаходиться на території Бібрської міської ради Львівської області. У дослідженні взяли участь 6 батьків дітей з особливими освітніми потребами та 10 вчителів, які працюють у класах інклюзивної освіти. Загалом, в експерименті взяло участь 16 респондентів.

Теоретична значущість полягає в тому, що дослідження розкриває сутність партнерської взаємодії з батьками в інклюзивному класі та розробляє методи її організації. Дослідження може стати основою для подальших досліджень у галузі інклюзивної освіти та партнерської взаємодії з батьками. Результати дослідження можуть бути використані для розробки програм підвищення кваліфікації педагогів та розробки нових підходів до організації взаємодії з батьками в інклюзивному класі.

Практична значущість дослідження полягає у можливості розробки та впровадження нових методів організації партнерських стосунків з батьками в інклюзивному класі Нової української школи. Результати дослідження можуть бути використані педагогічними працівниками для

поліпшення взаємодії з батьками дітей з особливими потребами, що забезпечить більш успішну соціалізацію дітей та їх розвиток.

Результати дослідження було апробовано у VII Міжнародній науково – практичній конференції для молодих науковців «Науковий вимір соціально – педагогічних проблем сьогодення», яка проходила 25 травня 2023 р.

м. Ніжин; на Всеукраїнській онлайн-конференції з міжнародною участю «Стратегії та практика організації освітнього процесу в умовах невизначеності: нові виклики та перспективи», яка проходила 30 травня 2023р. м. Чернігів.

Результати дослідження висвітлено у публікації КАЧМАР І. М. До проблеми прийняття дітей з особливими освітніми потребами в родині. Науковий вимір соціально-педагогічних проблем сьогодення: збірник матеріалів VII Міжнародної науково-практичної конференції (25 травня 2023 р., м. Ніжин) / за ред. О. В. Лісовця, С. О. Борисюк. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2023. с. 230-231 (Веб сайт <http://www.ndu.edu.ua/storage/2023/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B2%20%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%97%2023.pdf>)

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, що налічує 75 найменувань та додатків, роботу проілюстровано таблицями. Загальний обсяг роботи 111 стор.

РОЗДІЛ I

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПАРТНЕРСЬКИХ СТОСУНКІВ З БАТЬКАМИ В ІНКЛЮЗИВНОМУ КЛАСІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

1.1. Базові поняття дослідження

Дослідження організації партнерських стосунків з батьками в інклюзивному класі Нової української школи базується на базових поняттях, які розглянемо нижче [2, с. 4].

Одним з основних понять дослідження є «партнерство», яке описує взаємодію між батьками та педагогами в контексті інклюзивної освіти. Партнерство побудоване на взаємодії рівноправних партнерів, які діють в інтересах дитини, спільно приймають рішення та взаємодіють для її успішної соціалізації та розвитку [3, с. 3].

Другим важливим поняттям є «інклюзія», що означає включення дітей з особливими потребами до загальноосвітнього навчального закладу та забезпечення їм належних умов для навчання та розвитку. Інклюзія передбачає створення безбар'єрного середовища, де кожна дитина має можливість розвиватися на своєму рівні та долучатися до соціального життя [7, с. 75].

У контексті нашого дослідження розглянемо дефініцію «інклюзивне освітнє середовище». У Законі України «Про освіту» фіксується наступне визначення: *«Інклюзивне освітнє середовище означає комплекс умов та засобів, що забезпечують спільне навчання здобувачів освіти з урахуванням їхніх особистих потреб та індивідуальних можливостей»* [18].

Однією з обов'язкових умов його є використання загальнолюдських цінностей, принципів демократії, відкритості, зрозумілості, добровільності, конфіденційності, прозорості в ухваленні рішень та регулярності звітності, а також рівний доступ до всіх послуг та повага до всіх учасників освітнього процесу. Мета такого підходу полягає в налагодженні та укріпленні

партнерських зв'язків, які спрямовані на задоволення основних потреб людини (фізіологічних, соціальних та потреб у фізичній і психологічній безпеці), всебічний розвиток дитини з особливими освітніми проблемами, зокрема її емоційного інтелекту, комунікаційних навичок, ініціативності та творчості, а також виявлення талантів та підтримка успішної самореалізації здобувачів освіти в дорослому житті [18, с. 128].

Також важливим поняттям є «Нова українська школа», яка є концепцією реформування освіти в Україні. Вона передбачає створення умов для розвитку особистості кожної дитини, впровадження інноваційних педагогічних підходів та технологій, активізацію роботи педагогів у плані розвитку та вдосконалення професійних компетенцій [7, с. 75].

У дослідженні також використовуються поняття «взаємодія», «соціалізація», «розвиток», «комунікація» тощо, які є ключовими у формуванні партнерських взаємовідносин між батьками та педагогами в інклюзивному класі [5, с. 79].

Поняття «взаємодія» означає взаємну дію між різними людьми або групами з метою досягнення спільної мети або задоволення взаємних потреб. У контексті партнерських взаємовідносин між батьками та педагогами в інклюзивному класі взаємодія відіграє важливу роль у формуванні взаєморозуміння, довіри та взаємної підтримки [1].

Соціалізація означає процес входження людини в соціальний світ та адаптацію до соціальних норм і цінностей. У контексті інклюзивного класу, соціалізація стає важливою складовою формування відкритого та толерантного середовища, що сприяє розвитку різноманітності та взаєморозумінню між учасниками навчального процесу [6, с. 96].

Поняття «розвиток» належить до процесу зростання та зміни людини в результаті навчання та досвіду. Розвиток є ключовим фактором у формуванні взаємної допомоги та підтримки між батьками та педагогами в партнерських взаємовідносин в інклюзивному класі під час навчання та соціалізації дітей з особливими потребами [1].

Комунікація означає передачу інформації між різними людьми або групами з метою встановлення взаєморозуміння та співпраці. Комунікація відіграє ключову роль у забезпеченні ефективної взаємодії та досягненні спільних цілей між батьками та педагогами в рамках партнерських взаємовідносин в інклюзивному класі. Вона може включати як вербальну, так і невербальну комунікацію, а також використання різних засобів, таких як електронна пошта, телефонні дзвінки, зустрічі тощо [5, с.40].

Крім цього, для нашого дослідження важливими є також поняття «співпраця», «відкритість», «взаємна допомога», «розуміння», «емпатія» тощо. Вони відображають ключові аспекти, що допомагають формувати позитивні та ефективні взаємини між батьками та педагогами в інклюзивному класі, що сприяє успішному навчанню та розвитку кожної дитини в класі, незалежно від її особливостей.

Поняття «співпраця» означає спільну діяльність двох або більше осіб з метою досягнення спільної мети. В інклюзивному класі партнерство між батьками та педагогами є надзвичайно важливим для забезпечення ефективного та підтримуючого навчального середовища. Співпраця між сторонами є ключовим елементом для створення доброзичливої та дружньої атмосфери, що допомагає кожній дитині досягати успіху в навчанні та особистому розвитку [8, с. 37].

Відкритість означає готовність бути відкритим та чуйним до потреб інших людей, а також вміння слухати та приймати різні точки зору. Взаємовідносини між батьками та педагогами в інклюзивному класі передбачають важливі аспекти, такі як відкритість, довіра та розуміння, які допомагають підтримувати кожну дитину в її особистому розвитку та забезпечують ефективну комунікацію між всіма сторонами [9, с. 10].

Взаємна допомога означає спільну діяльність з метою надання допомоги іншій людині в її потребах та завданнях. У межах партнерських взаємовідносин між батьками та педагогами в інклюзивному класі, взаємна допомога є ключовим фактором для створення підтримуючого середовища,

що сприяє розвитку та навчанню кожної дитини в класі. Розуміння означає здатність розуміти потреби, проблеми та інтереси інших людей. В інклюзивному класі успішна комунікація між батьками та педагогами залежить від взаємного розуміння, яке є важливим чинником у формуванні довіри та сприяє ефективній взаємодії між усіма учасниками навчального процесу [10 с. 60].

Емпатія означає здатність сприймати та розуміти емоційний стан та переживання інших людей. У партнерських взаємовідносинах між батьками та педагогами в інклюзивному класі, емпатія відіграє важливу роль у створенні сприятливого та підтримуючого середовища для розвитку та навчання кожної дитини в класі. Вміння сприймати та розуміти емоції дитини допомагає батькам та педагогам краще зрозуміти її потреби та індивідуальні особливості, що в свою чергу сприяє ефективному навчанню та розвитку [10, с. 72].

Всі ці поняття важливі для успішних та ефективних партнерських взаємовідносин між батьками та педагогами в інклюзивному класі. Вони допомагають створювати довірливі відносини, сприяють розвитку та навчанню кожної дитини в класі, незалежно від її особливостей [11, с. 10].

У сучасній освітній системі, зокрема на рівні загальної середньої освіти, а саме початкової її ланки, спостерігаються реформи та зміни, що відбуваються відповідно до процесів розвитку суспільства та технологічних змін у різних галузях виробництва. Однак, незважаючи на ці зміни, головною метою освіти залишається самореалізація особистості та право на вільний вибір змісту, форми та режиму навчання, а також дотримання загальнолюдських цінностей та узгодження з конкретними цінностями інших етнокультур. Ці принципи є важливими для розвитку демократичного суспільства.

Одним з провідних методів взаємодії учасників освітнього процесу з метою реалізації цих ідей та принципів є партнерство [12, с. 245].

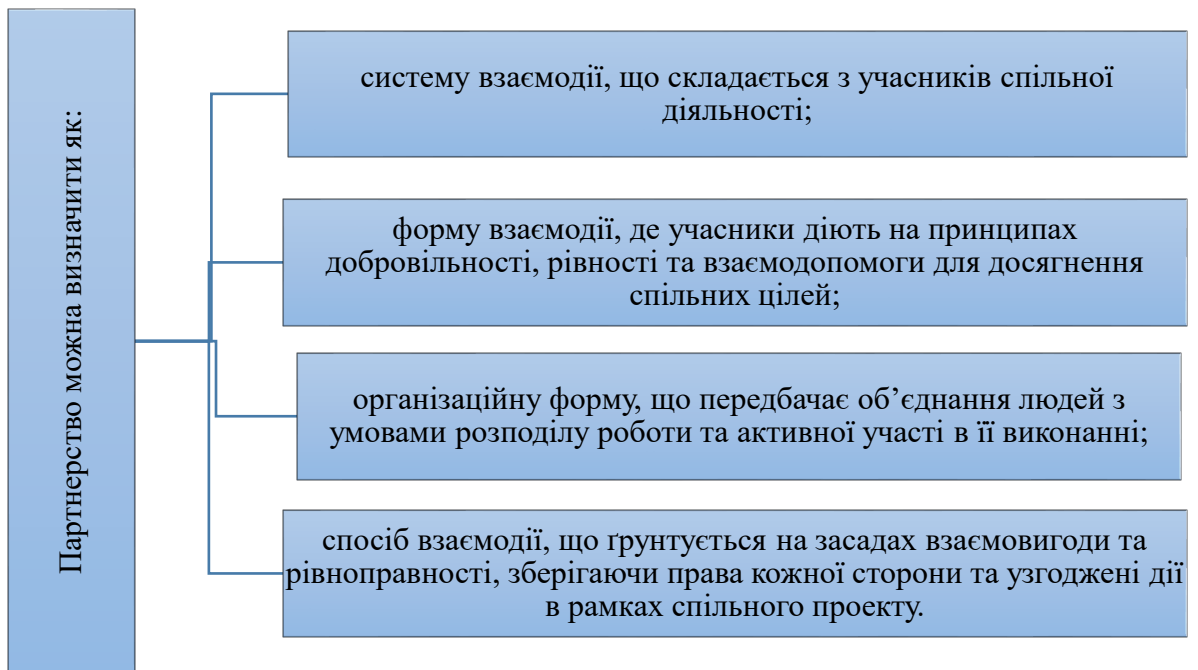

Рис. 1.1 Методи партнерської взаємодії учасників освітнього процесу

Джерело: створено автором за даними [13, с. 3]

Варто згадати, що окрім партнерства існують інші способи взаємодії, такі як підпорядкування, компроміс, конкуренція, уникання, співробітництво та співпраця.

Таблиця 1.1

Форми взаємодії з батьками в інклюзивному класі Нової української школи

Форма взаємодії	Опис
Партнерство	Взаємодія, яка базується на рівноправності, взаємній довірі та повазі, спрямована на досягнення спільних цілей та забезпечення оптимальних умов для розвитку кожного учня.
Підпорядкування	Взаємодія, при якій батьки приймають роль підлеглих учителів, що може призвести до нерівності в стосунках та зниження мотивації участі батьків у житті класу.
Компроміс	Взаємодія, при якій батьки та вчителі приходять до згоди під час вирішення спільних питань, дотримуючись взаємної поваги та з урахуванням інтересів кожної сторони.
Конкуренція	Взаємодія, при якій батьки та вчителі змагаються між собою за право впливати на процес навчання та виховання учнів, що може призвести до конфліктів та зниження якості співпраці.
Уникання	Взаємодія, при якій одна зі сторін намагається уникнути спілкування з іншою стороною, що призводить до зниження рівня взаємодії та співпраці.
Співробітництво (співпраця)	Взаємодія, при якій батьки та вчителі спільно працюють для досягнення спільних цілей, діляться ідеями та досвідом, забезпечують підтримку та мотивацію одне одного.

Джерело: створено автором за даними [3, с. 25]

Партнерство є специфічним видом соціальної взаємодії, що базується на принципах рівності автономних учасників, їх взаємному визнанні та відповідальності, добровільності співпраці та орієнтації на соціально значущі цілі. Порівняно з іншими формами взаємодії, такими як співробітництво, підпорядкування, компроміс, конкуренція та уникання, партнерство передбачає рівну участь усіх сторін з дотриманням особистої та колективної відповідальності, відмінною від співробітництва, де участь кожного може бути від дотичної до домінуючої [14, с. 56].

Партнерство як аспект соціальної взаємодії досліджується в рамках різних антропологічних наук, включаючи педагогіку. За філософськими поглядами С. Жданенко, партнерська взаємодія є неперервним процесом, що складається з трьох етапів: діалогу, згоди або консенсусу та практичної діяльності. Ці етапи утворюють цикл партнерської взаємодії, який наголошує на рівноцінності та паритетній взаємодії двох різних позицій, які враховуються, переживаються та переоцінюються в процесі діалогу. Дослідження цього аспекту взаємодії має значення для розуміння її принципів та принципів управління в різних контекстах [9, с. 27].

При розвитку культури, принципи партнерської взаємодії стають базовими цінностями суспільної свідомості і перевіряються на практиці в кожній конкретній ситуації. Основні цінності партнерської взаємодії включають в себе: визнання іншого як рівноправного та рівноцінного партнера, толерантне ставлення до інакшості, зосередження на несиловому впливі з урахуванням сили аргументів, дотримання добровільності, чесності, співробітництва, а також готовність до індивідуальної та колективної відповідальності за дії та результати партнерської взаємодії. Ці принципи є важливими на кожному етапі розвитку культури, і вони перевіряються на значущість у кожній конкретній ситуації [15].

«Взаємодія» – це процес взаємовпливу між об'єктами або суб'єктами, який призводить до взаємної обумовленості, зв'язку та динамічної зміни

поведінки. Взаємодія між людьми є неперервним діалогом, що заснований на спостереженні, аналізі та розумінні почуттів, позицій, намірів та перспектив подальшої взаємодії. Участь інших учасників взаємодії може мати як позитивний, так і негативний вплив на нашу поведінку. Це може призвести до зміни позиції, намірів, перегляду або відмови від їх реалізації, а також може змусити відкласти або прискорити їх здійснення. Взаємодія між людьми сприяє розвитку як особистісному, так і професійному рівнів [1].

Отже, взаємодія з партнером може вплинути на наші плани, змінити їх або сприяти їх реалізації. У партнерстві ми прагнемо до взаємодії з іншими, але також прагнемо до самостійності і незалежності.

У педагогіці поняття «партнерство» розглядається як ціннісний орієнтир, що відображає сутність педагогічної взаємодії [16, с. 75].

Педагогічна взаємодія – це тривалі або тимчасові спеціально організовані контакти педагога з дитиною з метою змінити її поведінку, діяльність та відносини, що характеризуються взаємною обумовленістю та зв'язком. У педагогічному словнику педагогічна взаємодія тлумачиться як контакт між викладачем та студентом, який може бути різним за характером (випадковим або спеціально організованим, приватним або публічним, тривалим або короткочасним, вербальним або невербальним), і в результаті якого відбуваються зміни в поведінці, діяльності та відносинах між ними.

Поняття «партнерська взаємодія» розглядається як форма соціальної взаємодії, що базується на принципах рівноправності та автономності суб'єктів, і включає взаємну відповідальність [17, с. 27].

Підсумовуючи різноманітні аспекти сутності партнерства, можна виділити характеристики партнерської взаємодії. Головні ознаки партнерської взаємодії між суб'єктами включають:

- взаємозалежний контакт і вплив суб'єктів один на одного для досягнення спільних цілей;
- взаємодія, що націлена на вирішення питань, коригування цілей, дій і поведінки суб'єктів;

- толерантне ставлення учасників до позиції партнерів;
- рівноправність сторін у виборі шляхів розв'язання питань;
- добровільність визнання партнерських відносин та рівень включеності в спільну діяльність;
- вибір партнерами цілей, шляхів, методів та засобів на основі компромісу, доброзичливості, довіри та рівності;
- взаємна вигідність сторін, повага та врахування інтересів один одного, оскільки вирішальним фактором є взаємна корисність;
- спільна взаємна відповідальність за дії, виконання завдань, прийнятих особистих зобов'язань та отриманий результат [20, с. 190].

Отже, положення партнерства виражають загальноновизнану концепцію прав людини, в основі якої лежать дві головні цінності – людська гідність та рівність. Ці пріоритети є основними у Концепції «Нова українська школа».

1.2. Аналіз психолого-педагогічної літератури щодо проблеми налагодження партнерських стосунків з батьками в інклюзивному класі

Гуманна педагогіка, яка є методологічною основою педагогіки партнерства, має свої коріння в античності, коли було важливо підтримувати гармонію і красу духу та тіла. Одним з методів навчання, який виокремлював гуманістичні ідеї, був сократівський діалог. У ньому особливу увагу приділяли гуманному та поважному ставленню до учня і співпраці з ним [21, с. 68].

Під час періоду Відродження та Просвітництва з'явилися концепції повноцінного та гармонійного розвитку людських духовних і фізичних сил, а також світської освіти, яка базувалася на засвоєнні культурної спадщини античного світу і наукових досягнень. У кінці XIX століття з'явився рух реформаторської педагогіки, який був зацікавлений різними групами буржуазії і критикував схоластичний зміст та догматичні методи навчання в школі, які обмежували особистість учнів [22, с. 7].

Представники руху реформаторської педагогіки, який включав «нове виховання», «трудова школа», «рух за художнє виховання», «педагогіку особистості» та інші, прагнули до вільного розвитку особистості кожної дитини, розробки нових організаційних форм і методів навчання, змін у змісті шкільної освіти, та підсилення виховного аспекту діяльності школи. Одним з прикладів такої педагогіки є вальдорфська педагогіка Рудольфа Штайнера, де використовуються методи мистецтва, психотерапії, господарської діяльності і т. д. для гуманізації виховного та навчального процесу [19, с. 87].

Відомий педагог В. Сухомлинський був активним пропагандистом ідей гуманізму в українській педагогіці. В його підході особливо важливим було ставлення до організації навчально-виховного процесу та практична реалізація ідей про самоцінність людини, її право на свободу та гідність як неповторної індивідуальності [20, с.10].

У 1980-ті роки відбувалося формування концепцій педагогіки співпраці, а в період перебудови педагогічна наука проводила дискусії на тему авторитаризму офіційної радянської педагогіки, способів його подолання та перспектив радикальної гуманізації вітчизняної освіти. У результаті цього процесу розвивалась гуманна педагогіка, яка отримала практичне застосування у діяльності провідних українських новаторів, зокрема, В. Шаталова [21, с. 25].

З початку 1990-х років, батьки долучаються до питань, що стосуються матеріально-технічних умов шкіл, фізичного комфорту учнів, організації урочистостей та забезпечення їхньої участі в житті школи та інше [21, с. 30].

У психології партнерство розглядається з різних поглядів. Зокрема, партнерську взаємодію представлено в таблиці 1.2.

Таблиця 1.2

Погляди українських науковців на партнерство в психології

Погляди на партнерство в психології	Опис
Самотивований процес налагодження контактів з іншими людьми	Партнерська взаємодія являє собою процес, який виникає із самого себе, і мотивацією для якого є бажання встановити контакт з іншими людьми – І. Бех, Л. Долинська, В. Рибалка.
Модель міжособистісних відносин	Партнерська взаємодія може бути описана як модель міжособистісних відносин, наприклад, співпраця як оптимальна навчальна діяльність психологічно сумісних суб'єктів, або конкуренція, як необхідний дисбаланс у відносинах суб'єктів діяльності. Л. Велитченко.
Гарант продуктивних стосунків між людьми та спосіб вирішення проблем	Партнерська взаємодія може бути гарантом продуктивних стосунків між людьми, а також способом вирішення різних проблем – Бойко Л., Ільєнко О., Корнієнко Т.
Психологічний показник рівня особистісного та професійного зростання людини	Партнерська взаємодія може бути психологічним показником рівня особистісного та професійного зростання людини. Д. Міль.

Джерело: створено автором за даними [3, с. 25]

Партнерська взаємодія охоплює обмін досвідом, ідеями, почуттями, настроями та матеріальними носіями результатів діяльності.

О. Коханова та С. Лівинська стверджують, що для будь-якого ефективного обміну, в якому обидві сторони знаходяться на однаковому рівні, необхідно мати зворотний зв'язок (відповідь). Іншими словами, процес взаємодії, у якому партнери демонструють готовність і здатність входити в різноманітні суб'єкт-суб'єктні зв'язки, адекватно визначають спільні цілі та конструктивно й результативно досягають їх, може вважатися партнерською взаємодією [29, с.196; 35, с. 25].

Розвиток особистості розпочинається ще з дитинства, і забезпечуючи всі права, які зазначені в Конституції України, ми повинні замислюватись про те, як саме здійснити це стосовно всіх верств населення, задовольняючи потреби кожної людини, враховуючи її індивідуальні особливості розвитку. Тому варто говорити про те, що освіта в Україні має бути загальною і доступною, а реалізація має базуватися на принципах педагогіки співпраці.

Учні, батьки та вчителі можуть бути партнерами в освітньому процесі, де вони діють за спільними цілями та інтересами і є рівноправними учасниками, які несуть відповідальність за результат. Успіх виховання залежить від того, наскільки добре вчителі та батьки згодні на співпрацю. Цей тип взаємин може бути найоптимальнішим в освітньому процесі, оскільки з одного боку, вчителі зберігають свою роль управління, а з іншого боку, учні отримують можливість діяти самостійно [24, с.12].

На нашу думку, партнерство у контексті освітнього процесу передбачає систематичну співпрацю з метою оптимізації розвитку здібностей та потенціалу кожної дитини. Для досягнення цієї мети, необхідні чіткий розподіл ролей, чітко визначені цілі та плани, регулярна комунікація, яка допомагає встановити довірливі взаємини між учасниками навчального процесу. Такий підхід є важливою передумовою для успішного навчання та розвитку дітей та інших учасників освітнього процесу.

Науковими дослідженнями встановлено, що взаємодія батьків та інших членів родини з дошкільними та шкільними закладами освіти та виховання на кожному етапі розвитку дитини є необхідною умовою для її відповідальної поведінки та успішної соціалізації. Це досягається завдяки чіткому розподілу ролей та обов'язків, сталій комунікації між всіма учасниками процесу та встановленню довірливих стосунків. Важливо, щоб батьки не лише думали про поточну взаємодію, а й мали на увазі майбутнє своєї дитини та готували її до самостійного життя і взаємодії у суспільстві [25, с. 98].

Партнерська взаємодія між батьками, учнями, педагогами та керівниками шкіл є невід'ємною складовою процесу формування індивідуальних освітніх траєкторій для кожного учня та їх втілення в індивідуальних навчальних планах. Педагогіка партнерства, що базується на взаємодії та співпраці між всіма учасниками освітнього процесу, забезпечує всебічний розвиток особистості та готовність до свідомого життєвого визначення.

Відповідно педагогіка відкидає систему примусу, заборон та покарань як методів виховання та виступає проти насильства у навчанні. Учитель не командує учнем, а співпрацює з ним, а їхні взаємини базуються на рівноцінності та взаємній довірі. Педагогіка партнерства відкриває можливості для спільного процесу пізнання та відкриттів, постійного створення ситуації успіху, що є ключовими складовими самореалізації учня в освітньому середовищі [26, с. 56].

У Концепції Нової української школи відзначається, що педагогіка партнерства передбачає взаємодію, спілкування та співпрацю між учителем, учнем та батьками, при цьому вчителю відводиться роль друга, а родина повинна брати участь у формуванні освітньої траєкторії дитини [27].

С. Яланська зазначає, що педагогіка партнерства має базуватися на принципах толерантності, успішне впровадження якої пов'язане з глибоким розумінням психологічних аспектів взаємодії та співпраці між учителем, учнем та батьками, які мають спільні цілі та прагнення, є рівноправними та відповідальними учасниками освітнього процесу [28, с.100].

Згідно з визначенням, запропонованим Т. Кравчинською, сутність педагогіки партнерства полягає в реалізації демократичних та гуманних принципів у відносинах з дитиною, що включає забезпечення її права на самовизначення, гідність та повагу. Відповідно до цієї концепції, вчителі повинні дозволяти дітям бути самими собою, зберігати свою індивідуальність та надавати їм можливість вибрати свій власний шлях розвитку [31, с. 85].

Доктор психологічних наук, професор Н. Побірченко визначила методологічні засади педагогіки партнерства як форми партнерської діяльності, яка є окремою галуззю соціально-психологічної освіти і науки. Об'єктом її вивчення є закономірності практичного функціонування школи та сім'ї, а продуктивні результати освітньо-виховних процесів забезпечують предметну організацію партнерської діяльності. Одним із основних завдань

партнерської діяльності в закладі освіти є створення партнерського соціуму та розвиток компетенції партнерства [52, с. 14].

Згідно з Г. Самойленко, партнерська взаємодія є специфічною формою соціальної взаємодії, що відрізняється взаємним визнанням і рівноправністю автономних суб'єктів, взаємною відповідальністю, добровільністю співробітництва та орієнтацією на соціально значущі цілі [59, с. 21].

Науковий висновок полягає в тому, що психологічну основу педагогіки партнерства та її складової – партнерської взаємодії – можна визначити через їхнє трактування. Сутність партнерської взаємодії полягає у взаємодії та співпраці між двома або більше суб'єктами, які мають рівноправні стосунки, доброзичливі міжособистісні стосунки і спільну орієнтацію на соціально значущі цілі. У педагогічному процесі це проявляється у спілкуванні та співпраці між учителем, учнем, батьками та іншими учасниками з метою досягнення продуктивних результатів [7, с.70].

У контексті партнерської взаємодії в педагогіці, психологічні аспекти можна класифікувати наступним чином:

- розуміння та врахування ключових рис партнерства, що включає в себе налагодження контактів, необхідних для спільної діяльності між учителем, учнем та батьками. Основними аспектами цього процесу є комунікація (спілкування, обмін інформацією та налагодження контактів), інтеракція (партнерська взаємодія) та соціальна перцепція (розуміння та усвідомлення партнерами один одного та необхідності узгодженої взаємодії);
- знання основ педагогічної психології, яка вивчає закономірності засвоєння учнями знань, умінь та навичок, самостійної та творчої роботи в процесі навчання, формування особистості учня в процесі виховання. Це включає аналіз навчально-виховного процесу з метою підвищення його ефективності та вивчення взаємовідносин між учителем та учнями, а також міжособистісних стосунків у педагогічному колективі; [8, с. 245].
- у контексті загальнолюдської культури володіння психологічною культурою є необхідною складовою. Це охоплює пізнання самого себе та

інших, уміння ефективно спілкуватися з людьми та регулювати свою поведінку. Згідно з В.Синявським та О.Сергеєнковою, психологічна культура спілкування включає в себе володіння зовнішніми манерами поведінки, комунікативними навиками, виразністю та оригінальністю, а також вмінням вибрати оптимальний стиль та засоби толерантного спілкування [61, с.20].

– психологічна компетентність учителів та інших учасників освітнього процесу передбачає знання та відповідне використання принципів педагогіки партнерства, таких як доброзичливість та позитивне ставлення, довіра в міжособистісному спілкуванні, постійний діалог, конструктивна взаємодія, взаємоповага та довіра, розподілене лідерство (що означає прозорість, право на вибір та відповідальність за власний вибір, горизонтальність зв'язків та контактів) та принципи соціального партнерства (тобто рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань та обов'язковість виконання домовленостей), які передбачені в Концепції Нової української школи [28].

– фокусування педагога та учня на партнерській діяльності, яка спрямована на розвиток творчої активності, творчого мислення та здібностей до адекватної діяльності в умовах несталості;

– демократичний метод партнерства між вчителем та учнем, що враховує їх різний життєвий досвід та рівність у вимогах до поваги, довіри, толерантності, доброзичливого ставлення та взаємної вимогливості;

– забезпечення права учня на вільний вибір, самостійне мислення та судження, власну думку та позицію, гідність та повагу, права на існування власної унікальності; [33, с. 20]

– створення сприятливого психолого-педагогічного середовища, що сприяє розкриттю потенціалу дитини, включаючи тих, хто має особливі освітні потреби, і сприяє формуванню та реалізації їхніх індивідуальних освітніх траєкторій за допомогою самостійного спостереження, самопізнання, самооцінювання, самокритичного аналізу та оцінювання навчальних досягнень та саморозвитку;

– розвиток навичок партнерської роботи не лише з учителем, але й в групах, що дозволяє учням опанувати соціальною позицією та вмінням об'єднуватися для спільної творчої праці та оцінки своєї власної роботи та роботи інших;

– задоволення потреб учнів у відчутті своєї важливості та належності до спільноти, що допомагає знизити рівень стресу та забезпечує більш ефективну роботу [10, с. 102].

У такому форматі взаємовідносин найефективніше формується готовність дітей до професійної діяльності та активної участі в суспільстві, причому важливо мати на увазі, що кожен учень потребує м'якого, доброзичливого ставлення та відкритого спілкування з педагогами, що базується на принципах партнерства. З метою підвищення активності учнів, варто акцентувати увагу на мотиваційних компонентах діяльності, розширювати інтерес до отримання результатів та зміцнювати почуття відповідальності через систему виховних заходів [11, с.50].

Таким чином, саме педагогіка партнерства, яка передбачає партнерську взаємодію та спільну узгоджену діяльність, може бути вирішальним чинником у створенні інклюзивного та безпечного освітнього середовища, яке сприяє максимальному розвитку потенціалу всіх учнів та дітей з особливими освітніми потребами, забезпечуючи їм підтримку, захист та почуття щастя.

1.3. Роль сім'ї в становленні особистості дитини з особливими освітніми потребами

Успішність імплементації інклюзивної практики в освітніх закладах значною мірою залежить від культури ставлення суб'єктів освітнього процесу до дітей з особливими освітніми потребами, а також від готовності вчителів та батьків до взаємодії та співпраці. Батьки є важливими суб'єктами, які визначають освітні траєкторії своїх дітей з особливими освітніми потребами,

мають партнерську позицію у ставленні до школи та несуть відповідальність за освітній результат. Для успішного впровадження інклюзивної практики надзвичайно важливим є забезпечення самостійності мислення та активної позиції батьків, залучення їх до участі та співпраці в процесі навчання своїх дітей [14, с. 27].

У контексті інклюзивної освіти батьки відчують необхідність не лише в навчанні своїх дітей, але й у їх соціалізації в суспільстві та в колективі однолітків. Для успішного впровадження інклюзивного підходу в освіті важливими завданнями є організація продуктивного діалогу з батьками та їх взаємодія зі шкільним колективом [15, с. 85].

Проте при запровадженні інклюзивної освіти завдання школи є значно ширшими:

- створення єдиного психологічно комфортного навчального середовища для дітей з різними навчальними можливостями;
- діагностування ефективності освітнього процесу та соціалізації дітей з особливими освітніми потребами під час шкільної освіти;
- реалізацію ефективного психолого-педагогічного супроводу процесу інклюзивної практики шляхом взаємодії таких напрямів діяльності як діагностико-консультативного, корекційно-розвиваючого та соціально-трудового;
- сприяння подоланню можливих порушень когнітивної, емоційно-особистісної сфери шляхом включення дітей з особливими освітніми потребами в успішну діяльність;
- поступове підвищення мотивації дитини на основі її особистих інтересів і через свідоме ставлення до позитивної діяльності, захист і зміцнення фізичного і психічного здоров'я дітей, а також сприяння змінам суспільної свідомості щодо дітей з особливими освітніми потребами [17, с. 25].

Робота з сім'ями дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзії базується на принципах, представлених в таблиці 1.3.

Таблиця 1.3

Принципи роботи з сім'ями дітей з ООП в умовах інклюзії

Принципи	Опис
Особистісно-орієнтований підхід	Увага до особистісних особливостей дитини та сім'ї, забезпечення комфортних та безпечних умов, зацікавленість у розвитку дитини та готовність допомогти батькам у вихованні та розвитку дитини.
Гуманно-особистісний підхід	Різнобічна повага та любов до дитини та кожного члена сім'ї, віра в їхні здібності.
Принцип комплексності	Психолого-педагогічний супровід дитини в інклюзивній освіті включає тісний контакт вчителя з психологом, учителем-дефектологом, логопедом та батьками.

Джерело: створено автором за даними [17, с. 29]

Реформа освіти передбачає створення атмосфери партнерської взаємодії та співпраці, що базуються на любові до дітей, спільній творчій ініціативі, взаємному відповідальному підході, толерантності, коректності та компетентності всіх суб'єктів освітнього процесу. Однією з головних метою є створення позитивного психолого-педагогічного мікроклімату, де кожен учасник є усвідомленим та відповідальним за спільні результати, враховує власні помилки та працює на досягнення поставлених цілей [21].

У сучасному суспільстві сім'я відіграє важливу роль як головний інститут, який за останні півстоліття зазнав значних змін. Раніше всередині сімейного порядку були чітко визначені ролі, проте сьогодні дослідники стверджують, що суспільство проживає за новими сімейними моделями. Наприклад, чоловіки вже не завжди є головою родини, а жінки – берегинею вогнища, і змінюються ролі у центрі цього осередку суспільства. У розмовах про сім'ю діти частіше згадують імена близьких родичів та домашніх тварин, що свідчить про нові підходи до розуміння цього поняття. Нині сім'я розглядається як інститут, що підтримується спільними цінностями та

узгодженими діями всіх її членів, і який може функціонувати за різними сімейними укладами [19].

У наукових дослідженнях з психології, соціології та етнографії часто проводилися спроби створити типологію родин, однак наразі не існує єдиної класифікації. У літературі можна зустріти різноманітні варіанти типів родин, проте найбільш поширені види представлені в таблиці.

Таблиця 1.4

Найбільш поширені типи родин

Тип родини	Опис
Патріархальна	Акцент зроблений на батьківських та виробничих функціях, а також на родинних відносинах.
Дітоцентристська	Діти знаходяться у центрі уваги сім'ї, всі зусилля – фізичні, фінансові та духовні – спрямовані на задоволення їх потреб.
Подружня	Роль батьків стає другорядною, відносини між партнерами будуються на засадах рівноправності.

Джерело: створено автором за даними [16, с. 300]

Згідно з оцінками соціологів, трансформація сімейних моделей рухається від патріархальних до більш сучасних типів, що супроводжується зміною розподілу ролей та функцій. Сучасна сім'я, окрім традиційних функцій, таких як виховання та репродукція, виконує роль психологічного притулку, який забезпечує зняття напруги та емоційний комфорт. Шлюб все частіше розглядається як союз, заснований на емоційних зв'язках, а не тільки на господарсько-матеріальних відносинах. Інститут шлюбу в Україні перебуває в кризі, яка потребує підтримки. Однак, деякі схильні до скептицизму дослідники стверджують, що шлюб як соціальний інститут застарів і його неможливо відновити [2, с. 87].

Сучасне суспільство стикається з проблемою втрати сімейно-моральних традицій. Ставлення батьків до дітей значно змінилося, і виховна функція сім'ї стала менш ефективною. Діти часто відчують недостатню емоційну підтримку, а сім'я не може забезпечити їм достатньої захищеності. Спілкування з дітьми, які мають особливості психофізичного розвитку та

поведінки, а також виконання спеціальних дій в піклуванні за ними, значно впливає на психічні якості та внутрішній світ батьків.

Деякі сім'ї розлучаються у зв'язку з народженням дитини з особливими освітніми потребами, зазвичай через те, що чоловік не витримує напругу, спричинену несподіваними вимогами, які не збіглися з його очікуваннями. Тому сім'ї, які виховують дитину з особливими освітніми потребами, заслуговують на підтримку. При роботі з батьками дітей з особливими освітніми потребами, педагоги та фахівці звертають значну увагу на взаємодію з цією категорією батьків, з метою кращого розуміння потреб та особливостей кожної дитини [10, с. 102].

Спілкування та взаємовідносини між батьками й дітьми відіграють важливу роль у процесі соціалізації, що є найбільш тісними, довірливими та близькими відносинами, які можуть існувати в людському суспільстві. Позитивні взаємини мають позитивний вплив на період дитинства, коли дитина вчиться розрізняти добро і зло, відчувати щирість та відкритість намірів, коли вона найбільш довірлива та готова повністю занурюватися в усі нові знання та досвід [23, с. 21].

Міжособистісні взаємини є довготривалим впливом на життєвий шлях людини, особливо для тих, чий психофізичні особливості обмежують їх контакти зі світом. У таких випадках родина стає найважливішим фактором у становленні дитини як особистості та громадянина. Родина має значні можливості виховувати дітей, допомагати їм увійти в соціальні та трудові сфери та допомагати дітям з порушеннями психофізичного розвитку розвиватися як активним та рівноправним членам суспільства. Процес підтримки родини є тривалим та потребує систематичної та комплексної участі всіх фахівців, що спостерігають за дитиною (педіатрів, психологів, дефектологів, профільних лікарів тощо).

Соціалізація є процесом, який відображає становлення особистості та її засвоєння соціальних норм та поведінкових стандартів, що регулюють взаємини з суспільством. Відомий австрійський психолог Зигмунд Фрейд

визначив імітацію, ідентифікацію, почуття сорому та провини як основні психологічні механізми соціалізації. Імітація означає свідому спробу копіювання певної моделі поведінки, якою можуть бути батьки, родичі, друзі, середовище тощо [25, с. 264].

Ідентифікація може бути розглянута як процес усвідомлення наявності спільних якостей, рис, зовнішніх ознак, особливостей поведінки та традицій. У контексті дітей з особливими освітніми потребами, ідентифікація може допомогти у їхньому внутрішньому освоєнні цінностей і в процесі соціального навчання шляхом переходу на їхні цінності, норми, емоційні стани та способи реагування на життєві ситуації [25, с. 266].

Сором, взагалі, асоціюється з відчуттям викриття та ганьби, і він зазвичай спрямований на сприйняття вчинків індивіда людьми, які живуть поряд. Почуття провини, з іншого боку, пов'язане з внутрішніми переживаннями та самооцінкою людини щодо своєї поведінки, емоційних проявів та вчинків. Імітація та ідентифікація можуть бути розглянуті як позитивні механізми, оскільки вони спрямовані на опанування певним типом поведінки. З іншого боку, сором та провини виступають у ролі негативних механізмів, оскільки вони можуть пригнічувати, пригальмовувати або забороняти вільні прояви поведінки [40, с. 64].

Згідно з теорією Д. Смелзера, успішна соціалізація передбачає наявність трьох ключових елементів: сподівань, зміни поведінки та прагнення відповідати цим сподіванням. Він вважає, що процес соціалізації відбувається на трьох різних стадіях: стадії наслідування та копіювання дорослими поведінки дітьми, ігрової стадії, коли діти усвідомлюють свою поведінку як виконання ролі, та стадії групових ігор, на якій діти навчаються розуміти очікування групи людей [41, с. 74].

У своїх дослідженнях французький психолог Ж. Піаже виходив з припущення про наявність різних стадій у розвитку індивіда, та наголошував на важливості досвіду та соціальної взаємодії в процесі розвитку пізнавальних структур особистості та їх наступної перебудови. При цьому,

вхід дитини з особливими освітніми потребами в соціум вимагає участі сім'ї, яка є природним середовищем для розвитку особистості. Батьки є основним джерелом взірців для дитини, а успішність соціалізації значною мірою залежить від того, наскільки адекватно родина реагує на особливості розвитку дитини [42, с. 20].

Сім'я є найважливішим інститутом соціалізації дитини, і від її виховного потенціалу, рівня життєвої позиції, адаптивних можливостей, стилів спілкування, налагодження взаємодії в сім'ї, майнового стану та наявності батьків залежить успішність процесу соціалізації, виникнення труднощів та перешкод [43, с. 200].

Авторитарна сім'я є формою родинної організації, яка базується на жорсткому та безумовному авторитеті батьків. Основними рисами такої сім'ї є жорстокий авторитаризм та відсутність довірливих відносин між батьками та дітьми. У такій сім'ї дитина постійно перебуває в стресі, відчуває дискомфорт та зневагу, а часто стає жертвою насильства з боку дорослих.

Неблагополучна сім'я – це сім'я з низьким соціальним статусом, у якій батьки не можуть виконувати покладені на них функції, які можуть бути пов'язані з різними сферами життя. Виховний процес у такій родині супроводжується значними труднощами, а співпраця з педагогами може бути малоефективною або взагалі відсутньою через небажання батьків визнавати власні помилки та йти на контакт. Дитина у такій родині може відчувати недостатню увагу та турботу з боку батьків, що може призводити до різних реакцій, від тривожності та почуття невпевненості до агресивності та неадекватних реакцій на життєві ситуації [45, с. 38].

Неповна сім'я є сім'єю, в якій лише один з батьків проживає з дітьми та відповідає за їх утримання та виховання. У таких сім'ях частіше спостерігається зниження рівня уваги до дітей, особливо якщо є багато дітей. Ця форма сімейного життя стикається зі значним фізичним та емоційним навантаженням, що може призводити до нестачі часу для дітей з особливими потребами, особливо коли з ними займається лише один батько [46, с. 100].

Часто батьки в таких сім'ях відчують нерівність у турботі та увазі до дітей, і це може привести до різних рівнів підтримки та прив'язаності до кожної дитини. У разі ображеної дитини, недостатньої батьківської любові та уваги може викликати психологічний дискомфорт, тривожність, почуття невпевненості та недосконалості, а також негативну реакцію на життєві ситуації. Найстарші діти в багатодітній родині часто мають беззаперечні переконання та схильність до лідерства, навіть коли цього не потрібно. Всі ці фактори можуть ускладнювати процес соціалізації дітей [47, с. 52].

Е. Кюблер-Росс, швейцарський психіатр, досліджувала стадії горювання, які детально описала у своїй роботі. Вона вказала на п'ять емоційних станів, які відчують люди, коли дізнаються про страшний діагноз свого або близького, що ставиться на все життя, або про втрату, яку вони проживають – горе та глибокий стрес.

Перша стадія полягає у запереченні і неадекватній реакції на події. Друга стадія характеризується гнівом, спрямованим на різних людей. Третя стадія – торг – є спробою відкласти неминуче. Четверта стадія – депресія – характеризується відчуттям, що виходу немає. Нарешті, на п'ятій стадії люди ухвалюють рішення жити з цим і знаходять сили допомогти іншим, які опинилися в схожій важкій ситуації [29, с. 50].

Згідно з теорією Е. Кюблер-Росс, всі п'ять етапів можуть слугувати захисним механізмом у важких життєвих ситуаціях. Однак, у сучасному розумінні інклюзивної освіти, розгляд етапів стресу, які переживають батьки дітей з особливостями психофізичного розвитку, було переглянуто та доповнено [29, с. 68].

Зокрема, перший етап, пов'язаний з почуттями розгубленості та страху, потребує допомоги у формуванні умов для встановлення соціально-емоційних зв'язків з дитиною з особливими освітніми потребами. У другому етапі, коли батьки можуть заперечувати та не приймати рекомендації, що стосуються діагнозу та особливих освітніх потреб дитини, необхідно надавати додаткову підтримку.

Третій етап, пов'язаний з депресією, може сприяти усвідомленню незворотності ситуації та адекватному оцінюванню необхідності інклюзивної освіти. Четвертий етап, коли батьки повністю приймають особливі освітні потреби дитини, може сприяти психічній адаптації. У п'ятому етапі, умотивовані батьки активно шукають допомоги для дитини та будують плани на майбутнє, проте не всі сім'ї досягають цих рівнів. Розвиток інклюзивної освіти базується на розвитку всіх галузей, які мають причетність до інклюзії [47, с. 70].

Виховуючи дитину з особливостями психофізичного розвитку, батьки можуть зазнавати втоми та емоційного виснаження. Однак, існує шість стратегій, що можуть сприяти формуванню стійкості в батьків дитини з особливими освітніми потребами та забезпечити їх енергетичним ресурсом.

Перша з таких стратегій – віра в будь-що. Батьки повинні зберігати віру в успіх своєї дитини та вірити в те, що їхні зусилля принесуть позитивні результати [8, с. 245].

Друга стратегія – можливість поділитися почуттями, емоціями та потребами. Батьки повинні мати можливість зібратися та вільно висловлювати свої турботи, що дозволяє їм отримати підтримку та полегшення, зміцнює стійкість та емоційну стабільність.

Третя стратегія – залучення до соціальних ролей. Відчуття належності до громади та можливість надавати допомогу іншим, може стати джерелом радості та енергії для батьків. Відчуття підтримки та належності до громади забезпечує стійкість та ресурси для розвитку та виховання дитини з особливими освітніми потребами [8, с. 250].

Четверта стратегія. Батькам рекомендується займатися зі своєю дитиною з особливостями психофізичного розвитку художньою творчістю. Це може сприяти розвитку креативності та уяви, що в свою чергу може трансформувати світ і надихати на більш позитивний погляд. Творчість, така як малювання та написання казок, можуть допомогти збільшити ресурси батьків. Віктор Франкл, австрійський психолог, що пережив концтабір,

зазначав, що уява іншої реальності допомогла йому вижити та залишатися стійким [8, с. 252].

П'ята стратегія. Когнітивність та роздуми можуть бути корисними для батьків дітей з особливими освітніми потребами. Уміння зосередитися та розмірковувати над проблемами може допомогти вирішувати складні життєві ситуації. Роздуми та розробка стратегічного плану можуть збільшити стійкість та ресурси батьків у подоланні викликів [8, с. 255].

Усі аспекти, пов'язані з фізичним і психічним здоров'ям людини, включаючи медитацію, спорт, фізичну активність, прогулянки в лісі та інші подібні заходи, можуть допомогти батькам відновити свою енергію та натхнення. Якщо «батарея» батьків наполовину заряджена, то вони можуть відновити свою енергію за допомогою різноманітних стратегій, таких як творчість, спілкування з іншими та медитація. Однак, якщо батьки не слідкують за своїм станом і їх «батарея» стає розрядженою, то вони повинні звернутися за підтримкою до людей, які енергійно наповнені.

Важливо пам'ятати, що людина з розрядженою «батареєю» не здатна допомогти іншій людині, яка так само виснажена. Батькам необхідно постійно контролювати свій стан і не доводити себе до повної втрати енергії, а замість цього заряджатися раніше, коли вони ще мають достатньо сил.

Застосування педагогіки партнерства та увага до її психологічних аспектів істотно сприяють партнерам у здійсненні систематичного моніторингу, дослідження та корекції рівня загальної тривожності учнів та її наслідків, таких як фрустрація потреби в досягненні успіху, страх самовираження внаслідок стресу, невпевненість, боязнь перевірки знань та страх не відповідати очікуванням оточуючих, а також фізіологічний опір стресу. Це особливо важливо при роботі з дітьми, які мають особливі освітні потреби [48, с. 52]

У створенні нового освітнього простору, який забезпечує безпечне інклюзивне навчальне середовище для усіх учнів, особливо в умовах війни та післявоєнної відбудови держави, педагогіка партнерства та партнерської

взаємодії відіграє значну роль, яка має велике значення та актуальність для нашої країни. Заклади загальної середньої освіти зможуть успішно розвиватися та діяти ефективно, якщо буде ініційовано та впроваджено реальну педагогіку партнерської взаємодії, де будуть враховані психологічні аспекти та розроблені чіткі зобов'язання для всіх суб'єктів, що сприятиме мотивації до спільної партнерської діяльності та спільної відповідальності за досягнення результатів на рівні комунікації.

Варто зауважити, що створення мережі інклюзивно-ресурсних центрів, що замінили психолого-медико-педагогічні консультації, є важливим кроком у партнерстві між закладами освіти та родинами учнів. Ці центри надають комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини та, при необхідності, корекційно-розвивальні послуги, забезпечують системний та кваліфікований психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами в їхньому місці проживання від народження. Співпраця з цими та іншими фаховими установами допомагає вирішувати багато проблем, зокрема адаптації учнів до шкільного середовища, подолання негативних впливів та тривожності серед учнів [26, с. 50].

Роль сім'ї в становленні особистості дитини з особливими освітніми потребами є надзвичайно важливою. Батьки грають ключову роль у формуванні позитивного світогляду дитини та розвитку її особистості. Вони є найбільш близькими та важливими людьми для дитини з особливими освітніми потребами, які забезпечують необхідну підтримку та допомогу у її розвитку. Батьки повинні бути активними учасниками у навчальному процесі своєї дитини, сприяючи її розвитку, підтримці та взаємодії з педагогами та іншими спеціалістами.

Таким чином, успіх у становленні особистості дитини з особливими освітніми потребами залежить від тісного співробітництва батьків та інших зацікавлених сторін, що підкреслює важливість ролі сім'ї в цьому процесі.

Висновок I розділу

У цьому розділі було розглянуто теоретичні основи організації партнерських стосунків з батьками в інклюзивному класі.

Було визначено базові поняття дослідження, проведено аналіз психолого-педагогічної літератури щодо проблеми налагодження партнерських стосунків з батьками в інклюзивному класі.

Визначено роль сім'ї в становленні особистості дитини з особливими освітніми потребами. Налагодження партнерських стосунків між батьками та педагогами в інклюзивному класі є важливим фактором для створення сприятливого та підтримувального середовища для кожної дитини в класі. Роль сім'ї в становленні особистості дитини з особливими освітніми потребами також важлива, оскільки сім'я є основним джерелом підтримки та розвитку дитини, особливо в умовах інклюзивної освіти.

Таким чином, успішна організація партнерських стосунків з батьками та підтримка родини можуть значно поліпшити якість навчання та життя дітей з особливими освітніми потребами.

РОЗДІЛ II

МЕТОДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПАРТНЕРСЬКИХ СТОСУНКІВ З БАТЬКАМИ В ІНКЛЮЗИВНОМУ КЛАСІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

2.1. Мета та зміст експериментального дослідження

Сучасний швидкий розвиток освіти призводить до виникнення непорозумінь і відсутності згоди між навчальним закладом і сім'єю. Для подолання цієї невідповідності педагогам необхідно зробити освітній процес максимально відкритим, інформованим і доступним для батьків. Координація зусиль школи та сім'ї передбачає усунення розбіжностей та створення єдиного виховного і розвиваючого середовища. Педагогічна просвіта сім'ї та навчального закладу базується на формуванні партнерської атмосфери між всіма учасниками педагогічного процесу [49, с. 53].

Освіта та організація партнерських стосунків з батьками мають вирішальне значення в контексті педагогізації суспільства в цілому, зокрема сімейного середовища. Педагогічна просвіта батьків і членів родин доцільно здійснюється через психолого-педагогічну освіту (просвіту) батьків та їх включення до виховної роботи з дітьми. Основним завданням педагогічної просвіти є забезпечення якісної освіти, професійної орієнтації дітей, а також виховання моральності й культури поведінки.

Організація партнерських стосунків з батьками має на меті вирішення спільних завдань між сім'єю та педагогічним закладом, що включають:

1. Формування у батьків правильного розуміння їхньої ролі в процесі виховання дитини, усвідомлення їхньої важливості в цьому процесі.
2. Визнання необхідності участі батьків у освітньому процесі загальноосвітнього навчального закладу.
3. Формування у батьків психолого-педагогічної культури, розвиток їхніх знань і навичок в галузі виховання та навчання дітей.

4. Розуміння педагогами важливості співпраці з сім'єю, усвідомлення своєї ролі у формуванні гармонійних відносин між батьками та дітьми.

5. Використання педагогами методів вивчення сім'ї, використання діалогових та співробітницьких форм взаємодії з батьками, організація спільної діяльності батьків і дітей [50].

Організація партнерських стосунків з батьками в інклюзивному класі нової української школи спрямована на вирішення спільних завдань, що поєднують сім'ю та педагогічний заклад, і передбачає формування правильних уявлень та ролей учасників, розвиток культури взаємодії та співпраці між ними, а також застосування ефективних методів і форм роботи з батьками для досягнення спільних цілей виховання та навчання дітей.

Сімейне виховання і виховання у закладі є неподільними складовими процесу формування повноцінного громадянина. Педагоги і батьки є спільними вихователями одних і тих самих дітей, які мають спільні цілі і завдання виховання. Така взаємодія педагогів і батьків надає можливість краще зрозуміти дитину з різних поглядів, в різних ситуаціях. Це означає надавати допомогу один одному в розумінні її індивідуальних особливостей, подоланні негативних поведінкових проявів та формуванні цінних життєвих орієнтацій [51, с. 34].

Однак, якщо ця взаємодія є дуже протирічливою і нерегульованою, це може призвести до соціальної дезадаптації дитини, загострення відносин між закладом і сім'єю, взаємного непорозуміння та зниження ефективності виховних впливів на дитину.

Педагогічна освіта ґрунтується на принципах довіри, поваги, підтримки, взаємодопомоги, толерантності, які проявляються у взаємовідносинах між дітьми, батьками і вчителями. Вони об'єднуються спільними турботами та проблемами, і їхні результати в значній мірі залежать від характеру їх взаємодій [52, с. 14].

Продуктивна співпраця батьків і вчителів, а також гармонійні стосунки, залежать від взаємин дорослих у цьому процесі. Для організації ефективного батьківського навчання необхідно дослідити освітні потреби батьків і на цій основі розробити оптимальну диференційовану систему взаємодії з батьками. Це означає адаптацію методів взаємодії до індивідуальних потреб і особливостей кожного батька, враховуючи їхні орієнтації та очікування, а також створення відкритих і доступних інформаційних просторів для спілкування та взаємодії.

Система взаємодії між закладами освіти та батьками має ґрунтуватися на таких принципах:

1. відкритість, що передбачає вільний доступ до інформації та відкрите спілкування між вчителями та батьками;
2. обізнаність, яка вимагає належного розуміння питань та проблем, пов'язаних з освітою, як з боку вчителів, так і з боку батьків;
3. відповідність діяльності вчителя очікуванням і потребам батьків, що сприяє співпраці та взаєморозумінню між ними [53, с. 300].

Дослідження взаємодії між батьками та вчителями складається з трьох етапів. Перший етап – етап діагностики, в якому здійснюється збір інформації щодо проблем, стосунків та загального сприйняття педагогічної освіти з боку батьків та вчителів.

Завдання, пов'язані з першим етапом, включають наступні аспекти:

1. Дослідження проблем, пов'язаних з вихованням дітей з особливими освітніми потребами, з метою розуміння особливостей цієї групи дітей.
2. Аналіз думки сімей щодо особистісних якостей дітей з особливими освітніми потребами, що дозволяє виявити їхнє сприйняття та уявлення про власних дітей.
3. Дослідження питань, пов'язаних з навчанням дітей з особливими освітніми потребами, з метою виявлення їхніх потреб та ефективності навчального процесу.

4. Ознайомлення з різноманітними джерелами інформації про освіту, виховання та розвиток дітей з особливими освітніми потребами, що допомагає розширити базу знань та розуміння цих питань.

5. Вивчення занепокоєнь батьків щодо осіб з особливими потребами, що дає змогу зрозуміти їхні потреби та впливати на виховний процес.

6. Розуміння ставлення батьків до загального навчального плану, що сприяє адаптації навчальної програми до потреб та очікувань родин.

7. Аналіз провідної ролі сім'ї в вихованні дітей, зокрема її впливу на навчання та розвиток дітей.

8. Вивчення особливостей ставлення батьків до участі в батьківській діяльності з метою залучення їх до співпраці зі школою.

9. Розкриття причин, чому батьки не беруть участь у батьківських зборах, з метою знаходження шляхів залучення більшої кількості батьків до активної участі.

10. Вивчення актуальних проблем батьківської освіти з метою їхнього вирішення та підтримки батьків у процесі виховання дітей.

11. Розвиток довірчих стосунків з класним керівником як важливого посередника між батьками та школою.

12. Встановлення зв'язків між підходами сімей до виховання дітей та діяльністю загальноосвітнього закладу та сім'єю з метою побудови єдиної спільної системи виховання [54, с. 100].

Другий етап – етап проектування, під час якого розробляється та реалізується програма дій педагогів закладу загальної середньої освіти щодо вдосконалення організації батьківського навчання дітей з обмеженими можливостями.

Завдання другого етапу полягають у визначенні традиційних та інноваційних форм підвищення організації педагогічної просвіти батьків дітей з особливими освітніми потребами. Також передбачається узгодження змісту реалізації цих форм для досягнення максимальної ефективності.

Третій етап, який є дослідницьким, передбачає практичну реалізацію визначених форм і засобів, аналіз отриманих результатів та узагальнення отриманих досліджень. Завдання третього етапу включають організацію педагогічної просвіти батьків дітей з обмеженими можливостями, визначення результативності цієї просвіти та узагальнення отриманих результатів дослідження. Основним завданням третього етапу було встановлення рівня результативності педагогічної просвіти батьків дітей з обмеженими можливостями, що дозволяє оцінити ефективність застосованих форм та засобів [55].

Для початку навчання батьків дітей з особливими освітніми потребами необхідно вивчити їхні потреби та орієнтації в сфері освіти. Це дозволить здійснити наступні кроки:

1. Провести дослідження проблем, з якими зіштовхуються батьки дітей з особливими освітніми потребами.
2. Визначити форму та зміст педагогічної освіти дорослих на основі навчальних закладів.
3. Виявити ініціативних батьків, на яких вчителі можуть сприяти у розвитку виховної діяльності.
4. Встановити форми і засоби розвитку навчальних закладів та здійснювати батьківську освіту на основі отриманих результатів.

Підхід до дослідження освітньої орієнтації батьків є не лише діагностичним інструментом, але й важливим засобом для самоаналізу та самовизначення дорослих щодо своїх освітніх потреб і вподобань.

Таким чином, при визначенні педагогічної освіти батьків дітей з особливими освітніми потребами необхідно враховувати різні фактори, такі як стать, вік, фізичне та психічне здоров'я дитини, наявність або відсутність розладів та конкретні обставини її розвитку. Також важливо враховувати причини, що призвели до цієї ситуації. Ефективність освіти батьків у даному контексті може бути досягнута лише за умови врахування досягнутих

результатів і відповідне адаптування освітніх стратегій до специфічних потреб та характеристик кожної родини.

Організація належного виховання передбачає усунення протиріч, створення сприятливого і однорідного середовища для розвитку дітей, а також надання їм можливості відчувати себе вільними і рівноправними особистостями. Взаємодія між сім'єю та школою базується на спільній меті - партнерстві всіх учасників освітнього процесу. Основним завданням цієї взаємодії є забезпечення якісної освіти, задоволення потреб дітей у профорієнтації, формування моральної та поведінкової культури, а також пропагування здорового способу життя [39, с. 70].

Особлива увага приділяється освіті батьків дітей з особливими освітніми потребами, оскільки вона має вирішальне значення для соціалізації таких дітей в суспільстві загалом і для їхнього сімейного життя зокрема [57, с. 50]. Від належного виховання, яке надають цим батькам, залежить успішність їхньої соціалізації та їхнього інтегрування у суспільство.

У даному констатувальному експерименті було проведено дослідження стану інклюзивної освіти в Стоківській філії Свірзького ліцею, розташованій в Бібрській міській раді Львівської області. Дослідження включало в себе участь батьків дітей з особливими освітніми потребами та вчителів, які працюють в 3, 4 інклюзивних класах.

Для проведення експерименту була розроблена анкета (див. Додаток А), яка була спрямована на вивчення освітніх потреб батьків дітей з особливими освітніми потребами та використана в опитуванні. Анкета була анонімною, і її результати використовувалися в узагальненому вигляді.

Питання анкети стосувалися різних аспектів інклюзивної освіти, включаючи тривалість навчання дитини в класі з інклюзивним навчанням, рівень задоволеності батьків, наявність асистента вчителя, умови навчання, індивідуальний план навчання та інше.

Таблиця 2.1

Дослідження проблем, пов'язаних із вихованням дітей з ООП на констатувальному етапі

№	Проблеми	Часто %	Іноді %	Зрідка %	Ніколи %
1	Фінансові проблеми	68	16	16	-
2	Особливі освітні потреби вашої дитини	100	-	-	-
3	Конфлікти в сім'ї через незрозуміння клінічних симптомів у дитини	50	34	16	-
4	Ваша дитина агресивна вдома та в школі	34	34	32	-
5	Дуже часто погано себе почуває	68	32	-	-
6	Має труднощі у навчанні	100	-	-	-
7	Бажання вийти на вулицю	32	34	34	-

Результати аналізу показують, що основними проблемами, з якими стикаються батьки дітей з особливими освітніми потребами, є труднощі у навчанні (100%). Це свідчить про те, що батькам бракує підготовки або ресурсів, щоб допомогти своїм дітям отримати належну освіту. Для подолання цих проблем необхідна підтримка та педагогічна підготовка батьків.

Крім того, (100%) батьків вказують на наявність особливих освітніх потреб у їхніх дітей. Це свідчить про те, що дитина потребує спеціальних підходів у навчанні та вихованні, але батьки можуть відчувати неспроможність адаптуватися до цих потреб та надати відповідну підтримку.

Фінансові труднощі (68%) займають друге місце в рейтингу проблем, з якими стикаються батьки дітей з особливими освітніми потребами. Обмежені фінансові ресурси у сім'ях ускладнюють доступ батьків до професійної підтримки та консультативно-просвітницьких послуг, які б допомогли їм ефективніше справлятися з вихованням своїх дітей та забезпечити їм психологічний та емоційний комфорт.

Показник, який стосується добробуту дітей з особливими освітніми потребами (68%), займає друге місце у відомостях. Батьки висловлюють

обурення щодо того, що їхні діти дуже часто переживають незручності та незадоволення зі свого фізичного та емоційного стану. Цей факт свідчить про надзвичайну важливість для батьків фізичного стану та психологічного комфорту їхніх дітей, а також виражає їхню тривогу та солідарність у відношенні до їхнього загального добробуту.

На третьому місці (50%) розташувалась проблема конфліктів у сім'ї, пов'язаних з нерозумінням клінічних симптомів у дитини. Це свідчить про необхідність педагогічної підготовки не лише батьків, а й інших членів родини, щоб забезпечити належне розуміння та підтримку дитини з особливими потребами.

Отже, результати вказують на необхідність підтримки та педагогічної підготовки батьків, розвитку спеціальних підходів у навчанні та вихованні, а також покращення спілкування та розуміння в сім'ї, щоб забезпечити успішну соціалізацію та розвиток дітей з особливими освітніми потребами.

На четвертому місці – агресивна поведінка дітей в установах і вдома (34%). Це можна розглядати як позитивний момент, оскільки агресивна поведінка є поширеною серед дітей з особливими освітніми потребами. Той факт, що ця проблема займає шосте місце, свідчить про певну успішність батьків у управлінні та мінімізації агресивної поведінки у своїх дітей.

Низький відсоток бажання дитини вийти на вулицю (32%), яке розташовується на останньому місці в рейтингу проблем, є проблематичним з кількох причин:

1. Обмежений доступ до фізичної активності: недостатня активність та час, проведений на свіжому повітрі, може негативно вплинути на фізичний розвиток та здоров'я дитини. Відсутність бажання виходити на вулицю може свідчити про обмежений доступ до фізичних ігор та занять спортом.

2. Соціальна ізоляція: низький інтерес дитини до виходу на вулицю може свідчити про обмежений соціальний контакт з ровесниками. Спілкування з однолітками під час вуличних ігор важливе для розвитку соціальних навичок та стосунків.

3. Вплив технологій: занадто велика кількість часу, проведеного перед екранами гаджетів, може призвести до зменшення бажання виходити на вулицю та здійснювати фізичну активність.

4. Екологічні аспекти: Низька мотивація дітей виходити на вулицю також може бути пов'язана з екологічними проблемами, такими як погіршення якості повітря або небезпечність для здоров'я.

Отже, низький відсоток бажання дітьми виходити на вулицю може вказувати на проблеми у фізичному, соціальному, технологічному та екологічному контекстах, які потребують уваги та розв'язання.

Додатково, ми цікавилися рівнем самосвідомості батьків. Нас цікавили їхні ідеї щодо вирішення проблем, з якими вони раніше зіштовхнулися. Тому ми поставили питання: «Чи вважаєте ви, що вирішення більшості проблем залежить від вас?».

Отримані відповіді були узагальнені у вигляді таблиці (див. таблицю 2.2).

Таблиця 2.2.

Дослідження самосвідомості батьків дітей з ООП на констатувальному етапі

№	Показники	Результат
1	Практично все	50 %
2	Є те, на що я можу вплинути	34%
3	Практично нічого.	16 %

Цікаво відзначити, що половина респондентів (50%) мають дітей з особливими освітніми потребами. Значна частина учасників (34%) свідомо визнає свою участь у створенні сприятливих умов для своїх дітей. Натомість невелика група респондентів (16%) висловила думку, що розв'язання проблем не залежить від них. Щоб розкрити бажані якості, які батьки бажають бачити у своїх дітей, ми проводили дослідження їхніх особистих переконань.

Таблиця 2.3.

**Дослідження особистісних особливостей дітей з ООП на
констатувальному етапі**

№	Показники	%
1	Доброта, терпимість	16%
2	Ініціативність	17 %
3	Не боятись оточення	17 %
4	Відповідальність за себе, за інших	16 %
5	Вміти самотійно жити	34 %

Першим важливим аспектом є те, що батьки дітей з особливими освітніми потребами віддають перевагу розвитку самостійності у своїх дітей (34%). Це свідчить про визнання значущості незалежних навичок та автономії у їхньому вихованні.

На другому місці знаходиться бажання, щоб їхні діти не звертали уваги на думку оточуючих (17%) та були ініціативними (17%). Це свідчить про бажання батьків, щоб їхні діти були соціалізованими особистостями, не боялися суспільства та мали активну позицію.

Третє місце посідає особисту відповідальність перед іншими (16%). Слід відзначити, що особиста відповідальність є надзвичайно важливою якістю для сучасного громадянина, але цей аспект може потребувати більшої уваги та освіти з боку батьків. Нарешті, доброта та терпимість (16%) також займають важливе місце в бажаних характеристиках.

Для забезпечення ефективної педагогічної освіти батьків дітей з особливими освітніми потребами необхідно попереднє вивчення суперечливих питань, які стосуються цієї категорії батьків. Важливо розглядати ці питання з урахуванням думок самих дітей, оскільки вони можуть бути дуже болючими і не завжди виражатися публічно. До цього дослідження також залучено 10 педагогічних працівників закладу освіти. Усі респонденти взяли участь у запропонованому дослідженні (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

**Дослідження питань педагогічної освіти батьків дітей з ООП та
педагогічних працівників на констатувальному етапі**

№	Показники	%
1	Як допомогти дитині з навчанням	30%
2	Як зробити, щоб дитина не була агресивною	18%
3	Як зробити, щоб дитина доглядала самостійно за собою	18%
4	Як привчити дитину бути відповідальною	7%
5	Як зробити, щоб дитина мала стійкі позитивні уподобання	7%
6	Як навчити дитину користуватися комп'ютером	13%
7	Як можна разом вчити іноземну мову	7%

Центральним питанням, яке турбує батьків і вчителів, є освіта (30%). Це свідчить про високу вагомість академічних здібностей та навичок для них. Далі в рейтингу йдуть питання самостійності (18%) та подолання агресії (18%). На жаль, лише окремі батьки відносять значущість комп'ютерного володіння та вивчення іноземних мов до важливих знань (13%). Вони вважають, що ці навички не є необхідними для дітей та можуть бути надто важкими для опанування.

Нарешті, здатність до відповідальності (7%) та наявність стійких уподобань (7%) також зазначаються. Це свідчить про нерозуміння батьками соціальних проблем, з якими стикаються їх діти.

Інформація завжди є важливою зброєю в житті, і якість життя людини залежить від надійності цієї інформації. З метою розгляду процесу отримання належної вихованості дітей з особливими освітніми потребами у сім'ях, ми проаналізували отриману інформацію (табл. 2.5).

Таблиця 2.5.

Джерела отримання інформації про дітей з ООП на констатувальному етапі

№	Джерела інформації	Результат
1	Самостійно	16 %
2	У фахівця, консультанта, запрошеного до закладу загальної середньої освіти	34 %
3	На батьківських зустрічах у закладі загальної середньої освіти	34 %
4	Спілкуючись у соціальних мережах на форумах	16 %

Наші респонденти мають високі очікування від навчального закладу (34%), вони бажають залучити до нього кваліфікованого консультанта з питань інклюзивної освіти (34%), а також активно використовувати соціальні

мережі (16%) для отримання інформації. Бажання самостійно розібратися у справах виявили 16% респондентів.

У батьків дітей з ООП часто спостерігається почуття депресії. Ми ставили за мету дослідити масштаб їх занепокоєнь, і для цього ми запитували: *«Як часто виникають життєві ситуації з дитиною, яка має ООП: поведінка оточуючих, їх безпорадність, їх тривога?»* (Таблиця 2.6.).

Таблиця 2.6.

Занепокоєння батьків дітей з ООП на констатувальному етапі

№	Показники	Результат
1	Завжди	50%
2	Часто	34%
3	Іноді	16%
4	Ніколи	0%

Половина учасників (50%) повідомляють про проблеми, що свідчить про серйозне занепокоєння батьків. Питання навчання має велике значення для них і викликає необхідність у вирішенні. Третина респондентів (34%) зазвичай розглядає питання самостійного майбутнього дитини з особливими освітніми потребами. Невеликий відсоток (16%) не повністю усвідомлює це питання.

Оскільки відношення батьків до обраного закладу є важливим, ми вирішили дослідити їх ставлення за допомогою запитання: *«Чи задоволені ви нашою школою?»* (Таблиця 2.7.).

Таблиця 2.7.

Задоволеність закладом на констатувальному етапі

№	Показник	Прояв показника
1	Так	84%
2	Ні	0 %
3	Не зовсім	16%

Більшість респондентів (84%) дали позитивну відповідь, що свідчить про успішне формування довірчих відносин між закладом і батьками.

Очевидно, що вибір цього загальноосвітнього закладу був обдуманим та усвідомленим рішенням батьків. Проте, наявність осіб (16%) з відповіддю «не зовсім» свідчить про незадоволення батьків навчальними досягненнями своїх дітей, але вони не мають інших альтернативних варіантів.

Також ми досліджували розподіл ролей у вихованні дітей з особливими освітніми потребами у сім'ї. Запитання «Хто є лідером у вихованні дітей у вашій родині?» дозволило нам отримати інформацію, яку ми зібрали у вигляді таблиці (табл. 2.8).

Таблиця 2.8.

Провідна роль у вихованні дитини з ООП на констатувальному етапі

№	Показник	Прояв показника
1	Матір	50%
2	Батько	16 %
3	Обоє батьків	34 %

Підсумкове дослідження вказує на те, що всі проблеми, пов'язані з навчанням, зазвичай вирішують матері. Найбільша кількість респондентів (50%), підтвердили цю думку. Крім того, деякі особи (34%) віддають перевагу ролі обох батьків, і 16% респондентів відзначила значення батька.

Також нас цікавило, як часто батьки відвідують батьківські зустрічі, оскільки це має важливе значення для навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами (табл. 2.9).

Таблиця 2.9.

Відвідування батьківських зустрічей на констатувальному етапі

№	Показник	Прояв показника
1	Завжди або майже завжди	50%
2	Інколи	50%
3	Ніколи	0 %

У підсумку можна зазначити, що половина респондентів активно беруть участь у батьківських зустрічах, що свідчить про високий рівень залученості батьків до життя закладу загальної середньої освіти. Крім того,

(50%) беруть участь у трьох засіданнях. Варто зазначити, що не було жодних випадків, коли батьки не брали участі у жодних зустрічах.

З метою отримання додаткової інформації, ми також досліджували причини, які обумовлюють незалученість деяких батьків до загальних зустрічей у закладі освіти (табл. 2.10).

Таблиця 2.10.

Причини невідвідування батьківських зустрічей на констатувальному етапі

№	Показник	Прояв показника
1	Відсутність інтересу	16%
2	Постійна зайнятість	50%
3	Інші причини	34%

У 34% респондентів були названі інші причини, які не пов'язані з їхніми інтересами або зайнятістю. Половина опитаних (50%) пояснили відсутність постійною зайнятістю на роботі.

Щоб визначити напрямок батьківської просвіти, ми запитали батьків, про які питання вони хотіли б обговорити під час батьківських зустрічей з вчителями закладу освіти. Отриману інформацію представлено у таблиці 2.11.

Таблиця 2.11.

Вивчення питань батьківської просвіти на констатувальному етапі

№	Питання	Часто %	Іноді %	Ніколи %
1	Як правильно допомогти дитині в навчанні	68	32	0
2	Як правильно поводитися з дитиною під час неочікуваних ситуацій	84	16	0
3	Корекційна робота вдома	68	32	0
4	Про шкоду і користь інтернету та мобільних телефонів	34	34	32
5	Підвищення якості навчання дітей через навчання батьків	16	50	34
6	Як уберегти дитину з ООП від негативного впливу суспільства	84	16	0
7	Як краще стимулювати дитину з ООП	50	34	16

У підсумку можна зробити висновок, що для батьків, які виховують дітей з ООП, першочерговою турботою є захист дитини від негативного впливу суспільства (84%). Це свідчить про те, що для батьків безпека їхньої

дитини є основною проблемою соціалізації. Другим важливим аспектом є виявлення найефективніших способів взаємодії з дитиною у несподіваних ситуаціях (84%). Це свідчить про те, що діти досягли шкільного віку, але звичайні ситуації часто є несподіваними, і батькам необхідні знання для надання підтримки своїм дітям.

Третій аспект стосується проблем, пов'язаних з корекційною роботою вдома (68%). Це вказує на те, що батьки усвідомлюють необхідність виправлення поведінки своїх дітей і мають потребу в педагогічній підтримці.

Також на цьому рівні знаходиться підвищення якості навчання дітей через самоосвіту батьків (68%). Це свідчить про зацікавленість батьків у досягненні успіхів своїми дітьми і бажання допомогти їм шляхом самовдосконалення та навчання.

На четвертому місці розташовані стимулювання дітей з особливими освітніми потребами (50%). Батьки усвідомлюють важливість сучасних комунікаційних технологій, але при цьому не забувають про безпеку своїх дітей та потребу у правильному стимулюванні їх розвитку.

Також нас цікавило вивчення рівня довіри до класних керівників. У відповідь на запитання: «*Чи маєте ви довірливі стосунки з класним керівником вашої дитини?*» (табл. 2.12), були отримані відповіді, які будуть проаналізовані.

Таблиця 2.12.

Довірливі стосунки з класним керівником на констатувальному етапі

№	Показник	Прояв показника
1	Так	68%
2	Ні	16%
3	Не зовсім	16%

Виявляється, переважна більшість респондентів (68%) відповідає, що вони мають довірливі стосунки з класним керівником своїх дітей. Однак, є невелика група (16%), які не довіряють класному керівнику, а також (16%),

які не отримують довіри від інших. Це свідчить про необхідність покращення педагогічної освіти як для батьків, так і для вчителів.

Крім того, нас цікавить питання про єдиний підхід до дітей з особливими освітніми потребами з боку сімей та закладів освіти. Без належної солідарності може виникнути соціальна дезадаптація дітей та погіршення стосунків між сім'ями та закладами загальної середньої освіти, що може призвести до гострих конфліктів. Аналіз результатів представлено у таблиці 2.13.

Таблиця 2.13.

Єдиний підхід до роботи з дітьми вдома та в загальноосвітніх школах на констатувальному етапі

№	Показник	Прояв показника
1	Так	84%
2	Ні	16%

Більшість респондентів, а саме 84%, відповіли позитивно на запитання про наявність позитивного єдиного підходу між установами та сім'ями, що сприяє ефективній організації навчання. Проте 16% надали негативну відповідь, що свідчить про необхідність вдосконалення педагогічних підходів та пошуку нових форм і способів взаємодії між сім'ями та батьками дітей з особливими освітніми потребами.

Узагальнюючи отримані результати констатувального експерименту, можна зробити висновок, що організація педагогічної просвіти батьків дітей з особливими освітніми потребами вимагає подальшого удосконалення.

Для цього необхідно звернути увагу на декілька ключових аспектів.

По-перше, важливо розвивати довірливі стосунки між закладом загальної середньої освіти та сім'єю, що сприятиме плідній співпраці та спільним зусиллям на користь дитини з особливими освітніми потребами.

По-друге, необхідно забезпечити єдність підходів до навчання та виховання дитини з особливими освітніми потребами з боку сім'ї та закладу

загальної середньої освіти, що сприятиме забезпеченню системності та підтримки для дитини.

По-третє, важливо навчити батьків бачити позитивні зміни, які відбуваються з їхньою дитиною з особливими освітніми потребами, що підкреслить їхню впевненість та сприятиме позитивній атмосфері в сім'ї.

По-четверте, важливо здійснювати сумісний психолого-педагогічний пошук ефективних методів навчання, виховання, корекції та реабілітації дітей з особливими освітніми потребами в умовах сім'ї та закладу загальної середньої освіти.

По-п'яте, необхідно збагачувати сімейне життя таких родин позитивними емоційними враженнями та досвідом культури взаємодії і співпраці, що сприятиме створенню гармонійного середовища для дитини з особливими освітніми потребами.

Слід відзначити, що актуальним завданням залишається розробка індивідуального диференційованого підходу до сімей різного типу, а також забезпечення підтримки для дітей, що перебувають у вразливому періоді розвитку та зіткнулися з сімейними проблемами або проблемами розвитку.

2.2. Результати експериментального дослідження

Успішність навчання батьків дітей з особливими освітніми потребами суттєво залежить від характеру взаємовідносин між вчителем та батьками. Важливим аспектом таких стосунків є позитивний та теплий контакт, який повинен бути побудований на основі високої відповідальності вчителя перед батьками за освіту та майбутнє їхніх дітей. Вчитель повинен виявляти чутливість та емпатію, виступати порадником, другом та надійною особою для кожної сім'ї, а також бути здатним зберігати сімейні таємниці. Важливо уникати недоцільних оцінок, які можуть образити батьків, щодо незрілості їхніх дітей [58, с. 53].

У рамках дослідження організації педагогічної просвіти з батьками дітей з особливими освітніми потребами в Стоківській філії Свірзького ліцею, що знаходиться на території Бібрської міської ради Львівської області, ми використали різні форми і методи взаємодії з батьками. До них входили:

1. *Батьківські зустрічі*: це регулярні зустрічі, під час яких батьки отримували інформацію про навчальні програми, методика навчання, а також мали можливість обговорити актуальні питання та проблеми, пов'язані з освітою їхніх дітей.

2. *Загальношкільні батьківські конференції та зустрічі*: такі події організовувалися для обговорення загальних питань освіти, включаючи стратегії розвитку школи, планування подальших заходів та спільну роботу з батьками.

3. *Індивідуальні та групові консультації*: ці форми взаємодії дозволяли батькам отримати індивідуальну консультацію вчителів та спеціалістів з питань освіти та розвитку дітей з особливими освітніми потребами.

4. *Показові уроки та виховні заходи*: ці заходи створювали можливість для батьків спостерігати за навчальним процесом своїх дітей, взаємодіяти з вчителями та іншими батьками, а також брати участь у спільних виховних активностях [59, с. 21].

Застосовуючи ці форми і методи, ми спрямовувалися на створення плідної співпраці між школою та батьками, активну участь батьків у процесі навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами, а також забезпечення взаєморозуміння та взаємопідтримки усіх учасників освітнього процесу.

Методологія формульовального експерименту передбачає виконання тих самих завдань, що й на констатувальному етапі. Для визначення формульовальних експериментів були використані ті ж самі інструменти.

Батьків дітей з особливими освітніми потребами було розподілено на дві групи: експериментальна та контрольна групи. У дослідженні взяли

участь 6 батьків дітей з особливими освітніми потребами та 10 вчителів, які працюють у класах інклюзивної освіти. В загальному, до експерименту було залучено кілька сімей з батьками дітей з особливими освітніми потребами [37].

В ЕГ входило 6 батьків та 10 вчителів, у контрольній групі теж було 6 батьків та 10 вчителів.

Перше питання, яке було досліджено, стосувалося проблеми сімейного виховання дітей з особливими освітніми потребами після проведення дослідно-експериментальної роботи (таблиця 2.14).

Таблиця 2.14

**Дослідження проблем, пов'язаних із вихованням дітей з ООП на
формульовальному етапі**

№	Проблеми	Часто%		Іноді %		Зрідка %	
		ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
1	Фінансові проблеми	84	68	16	16	-	16
2	Особливі освітні потреби вашої дитини	84	100	16	-	-	-
3	Конфлікти в сім'ї через нерозуміння клінічних симптомів у дитини	50	50	34	34	16	16
4	Ваша дитина агресивна вдома та в школі	32	34	34	34	34	32
5	Дуже часто погано себе почуває	50	68	34	32	16	-
6	Має труднощі у навчанні	68	100	16	-	16	-
7	Прагне вийти на вулицю	34	32	34	34	32	34

Якщо під час визначеної фази експерименту батьки дітей з особливими освітніми потребами надавали перевагу труднощам у навчанні (100%), то ця проблема залишається, але в меншій мірі. Початково цей показник становив 100%, а тепер він зменшився до 68%. Це свідчить про те, що батьки вже можуть самостійно надавати допомогу своїм дітям у процесі навчання. Цьому сприяє використання різноманітних форм педагогічного виховання, таких як батьківські зустрічі на тему «Дитина з особливими освітніми потребами у нашому класі: рівні права-рівні можливості» (див. додаток В).

По-друге, ми визначаємо особливі освітні потреби дитини. На етапі експериментального визначення ці питання становили 100%, а після проведення дослідно-експериментальної роботи частота висловлювань зменшилася до 84%. Це свідчить про те, що батьки усвідомили свої власні проблеми через організацію навчання та виховання у груповій формі, зокрема під час онлайн – конференції *«Освітній практикум: безбар'єрне освітнє середовище для дітей з особливими освітніми потребами»*.

На третьому місці розташовується проблема фінансових труднощів (84%). Заклади освіти не можуть вирішити цю проблему, проте через обмежені фінансові ресурси батьки не завжди можуть звернутися до професійної команди, яка надала б їм відповідні консультативні та просвітницькі послуги, а також психологічний та емоційний комфорт. На жаль, відсоток цього показника практично не змінився. Початково він складав 68%, а зараз становить 84%, оскільки форма навчання батьків дітей з особливими освітніми потребами не впливає на їх економічний статус.

На четвертому місці розташовується добробут дітей з особливими освітніми потребами 68%. Батьки висловлюють занепокоєння стосовно поганого самопочуття своїх дітей. Справді, стан дитини є важливим питанням для батьків і вони часто переживають через це. Цікаво, що варто відзначити зниження продуктивності у експериментальній групі порівняно з контрольною групою. У контрольній групі відсоток становить 68%, тоді як у експериментальній групі - 50%. Це пояснюється тим, що батьки краще розуміють особливі освітні потреби своїх дітей і надають відповідну педагогічну підтримку вдома, створюючи сприятливе психологічне середовище та усуваючи невротичні прояви, які спостерігалися до проведення дослідження та впровадження експериментальної роботи. Це було досягнуто завдяки батьківському лекторію на тему *«Як перемогти дитячі неврози»* (див. додаток Е).

П'яте місце (50%) посідає проблема сімейних конфліктів, спричинених нерозумінням клінічних проявів дитини. Частота цього показника поки що не

знизилися (50%), хоча було проведено особисті консультації на тему: «Поради батькам щодо взаємин з дитиною з особливими освітніми потребами (ООП)» (див. додаток Г) .

Агресія як проблема в школі та вдома посідає шосте місце з відсотком 34%. Однак, в експериментальній групі спостерігається зниження цього показника до 32%. Досягнення цього результату стало можливим завдяки проведенню індивідуальних тематичних консультацій на тему «Що робити якщо дитина агресивна?» (див. додаток Ж).

На останньому місці знаходиться бажання дітей виходити на вулицю, що збільшилося з 32% у контрольній групі до 34% у експериментальній групі. Ці зміни можна пояснити проведенням тренінгів на тему «В чому полягає батьківська підтримка для дитини з особливими освітніми потребами» (див. додаток Д).

Крім того, нас цікавило, як змінилася самосвідомість батьків дітей з особливими освітніми потребами після проведення дослідно-експериментальної роботи. Результати цього дослідження наведені в таблиці 2.15.

Таблиця 2.15

**Результати дослідження самосвідомості батьків дітей з ООП на
формульованому етапі**

№	Показники	Результат	
		КГ	ЕГ
1	Практично все	50 %	84 %
2	Є те, на що я можу вплинути	34 %	16%
3	Практично нічого.	16 %	0 %

У порівнянні з констатувальним етапом, коли лише половина (50%) респондентів були свідомі проблем своїх дітей з ООП та брали на себе відповідальність за ці проблеми, наразі цей показник становить 84%.

Відсутність респондентів, які пасивно ставляться до цих проблем, свідчить про успішну організацію процесу навчання та виховання батьків

дітей з особливими потребами, як в груповому, так і в індивідуальному аспектах.

Також цікавило, як змінилися очікування батьків щодо життєвих перспектив своїх дітей після проведення дослідницько-експериментальної роботи. Для порівняння ми аналізували результати, отримані після проведення дослідження та після експериментальної роботи.

Таблиця 2.16

Результати дослідження особистісних особливостей дітей з ООП на формувальному етапі

№	Показники	%	
		КГ	ЕГ
1	Доброта, терпимість	16%	16 %
2	Ініціативність	17 %	5 %
3	Не боятись оточення	17 %	20 %
4	Відповідальність за себе, за інших	16 %	17%
5	Вміти самостійно жити	34 %	42 %

На етапі ідентифікації, 34% батьків дітей з особливими освітніми потребами виражали перевагу щодо незалежного життя, що зросло до 42% на етапі формування. Це можна пояснити проведенням семінару «Психічне здоров'я для дітей та батьків», який сприяє активній участі батьків. (див. додаток 3).

У відношенні до показника «Не боїться оточення» на детермінованій стадії ці показники склали 17%, на стадії формування – 20%. Це свідчить про те, що робота, яку виконують батьки дітей з особливими освітніми потребами, змінює їх уявлення про важливі особистісні якості.

Показники «Доброта і терпимість» залишилися на одному рівні – 16%.

Без підкреслення актуальних проблем, з якими зіштовхуються батьки дітей з особливими освітніми потребами, та їх врахування з точки зору дитини, ефективне навчання стало б неможливим. Ці проблеми мають високий емоційний заряд і батьки не завжди можуть висловити їх відкрито.

Результати дослідження порівнюються в таблиці 2.17, де всі респонденти дали відповіді на поставлені запитання.

Таблиця 2.17

**Результати дослідження питань педагогічної освіти батьків дітей з
ООП на формувальному етапі**

№	Показники	%	
		КГ	ЕГ
1	Як допомогти дитині з навчанням	30%	21%
2	Як зробити, щоб дитина не була агресивною	18%	21%
3	Як зробити, щоб дитина доглядала самостійно за собою	18%	15%
4	Як привчити дитину бути відповідальною	7%	9%
5	Як зробити, щоб дитина мала стійкі позитивні уподобання	7%	14%
6	Як навчити дитину користуватися комп'ютером	13%	13%
7	Як можна разом вчити іноземну мову	7%	7%

В результаті проведення експерименту відбулися позитивні зміни в експериментальній групі, порівняно з контрольною.

Показник «Як допомогти дитині з навчанням» знизився з 30% в контрольній групі до 21% в експериментальній групі. Це свідчить про те, що завдяки індивідуальним консультаціям та сесії запитань і відповідей, батьки здобули більш реалістичне уявлення про можливості своєї дитини, а питання навчання стало менш болючим для них. Вони отримали знання про те, як надати підтримку своїй дитині.

Показник «Як зробити, щоб дитина не була агресивною» збільшився в контрольній групі до 18%, а в експериментальній групі до 21%. Це свідчить про те, що батьки з контрольної групи відносилися до агресії як до дитячих пустощів, тоді як батьки з експериментальної групи тепер ставляться до цього питання більш відповідально.

Показник «Як зробити, щоб дитина доглядала самостійно за собою» також відображає зміни. У контрольній групі становить 18%, а в експериментальній групі – 20%. Це збільшення свідчить про те, що батьки приділили цьому аспекту більше уваги.

Показник «Як зробити, щоб дитина мала стійкі позитивні уподобання» в контрольній групі становить 7%, а в експериментальній групі - 14%. Обґрунтування для цього аналогічне попереднім показникам.

Показники «Як навчити дитину користуватися комп'ютером» (13%) та «Як можна разом вчити іноземну мову» (7%) залишилися на одному місці.

Отримані результати дослідно-експериментальної роботи свідчать про позитивний вплив організації педагогічної просвіти на батьківське розуміння ключових проблем їхніх дітей. Батьки дітей з особливими освітніми потребами та педагогічні працівники стали більш активними та компетентними у вихованні дітей. Вони перестали чекати, що хтось прийде й зробить все за них, і почали використовувати свій час більш ефективно.

Інформація завжди є важливою зброєю в житті, і якість життя людини залежить від достовірності цієї інформації. В рамках дослідження ми досліджували бажані джерела отримання інформації про правильне виховання дітей з особливими освітніми потребами у сім'ї. Результати представлено в таблиці 2.18

Таблиця 2.18

**Джерела отримання інформації про дітей з ООП на
формульованому етапі**

№	Джерела інформації	Результат	
		КГ	ЕГ
1	Самостійно	16%	18%
2	У фахівця, консультанта, запрошеного до закладу загальної середньої освіти	34%	20%
3	На батьківських зустрічах у закладі освіти	34%	35%
4	Спілкуючись у соціальних мережах на форумах	16 %	27%

Таким чином, можна зробити висновок, що самосвідомість наших респондентів зросла, вони стали більш активними і самостійними. Майже усі показники покращилися, зокрема батьки почали самостійно шукати інформацію (18% в експериментальній групі та 16% в контрольній групі) замість чекати, що ця інформація буде надана школою. Вони також почали активніше брати участь у батьківських зустрічах (35% в експериментальній

групі та 34% в контрольній групі), оскільки цей процес став цікавим для них, а також збільшили свою активність у спілкуванні в соціальних мережах.

Цьому сприяли відвідування батьків вдома, проведення рефлексій та батьківських лекцій. Отримані результати щодо проявів батьківської турботи щодо майбутнього своїх дітей з ООП є дуже позитивними.

Таблиця 2.19

Занепокоєння батьків дітей з ООП на формульовальному етапі

№	Показники	Результат	
		КГ	ЕГ
1	Завжди	50%	34%
2	Часто	34%	21%
3	Іноді	16%	34%
4	Ніколи	0%	11%

Таким чином, спостерігається вражаюча зміна частоти прояву хвилювань. Хоча вони не повністю зникли, що є очікуваним, батьки дітей з особливими освітніми потребами більше не перебувають у стані постійної напруги. Навіть з'явилися ті, хто перестав хвилюватися і набув більшої впевненості у собі (34% у експериментальній групі та 50% у контрольній групі). Частота напруги зменшилась до 21% у експериментальній групі та 34% у контрольній групі. На це мало вплив проведення конференції «Роль сім'ї у соціалізації дитини з особливими освітніми потребами» з участю психолога, психіатра і корекційного педагога (див. додаток К).

Також було цікаво вивчити зміни у ставленні до загальноосвітнього закладу. Результати наведені в таблиці 2.20

Таблиця 2.20

Задоволеність закладом на формульовальному етапі

№	Показник	Прояв показника	
		КГ	ЕГ
1	Так	84%	100%
2	Ні	0%	0%
3	Не зовсім	16%	0%

Отже, проведене дослідно-експериментальне дослідження позитивно вплинуло на ставлення батьків до закладу. Усі запропоновані форми організації педагогічної освіти сприяли зростанню довіри батьків до закладу, відповідно до запропонованих форм і методів педагогічної освіти. Це не могло не відобразитися на їх участі у батьківських зустрічах як показано у таблиці 2.21

Таблиця 2.21

Відвідування батьківських зустрічей на формувальному етапі

№	Показник	Прояв показника	
		КГ	ЕГ
1	Завжди або майже завжди	50%	84%
2	Рідко	50%	16%
3	Ніколи	0%	0%

Отже, зробивши аналіз, можна зробити висновок, що практично всі батьки з експериментальної групи (ЕГ) брали участь у зустрічах з батьками, лише невеликий відсоток (16%) рідко відвідував їх. Ці дані свідчать про те, що батьки з експериментальної групи мають соціальну підтримку. У контрольній групі (КГ) більшість батьків ходили на зустрічі, але 50% рідко брали участь.

Крім того, ми досліджували, як наша дослідницько-експериментальна робота вплинула на єдність підходу до дитини в сім'ї та в навчальному закладі. Результати представлені у таблиці 2.22

Таблиця 2.22

Єдиний підхід до роботи з дітьми вдома та в загальноосвітніх школах на формувальному етапі

№	Показник	Прояв показника	
		КГ	ЕГ
1	Так	84 %	86 %
2	Ні	16%	14%

Проведемо детальний аналіз отриманих результатів. Виявлено, що 86% респондентів з експериментальної групи (ЕГ) та 84% респондентів з

контрольної групи (КГ) відзначили єдність підходу до дитини як у сім'ї, так і в загальноосвітньому навчальному закладі. Таким чином, ми спостерігаємо значну різницю в результаті проведеної дослідно-експериментальної роботи. Організація педагогічної освіти батьків дітей з особливими освітніми потребами була широкомасштабною і фундаментальною. Ми сподіваємося, що наша робота не була даремною і сприяла кращому розумінню батьками своїх дітей та їхніх проблем.

Проведені дослідно-експериментальні роботи дали позитивні результати, що підтверджуються наступними спостереженнями:

- Діти з особливими освітніми потребами почали відчувати більшу безпеку як удома, так і в навчальних закладах.
- Стосунки між батьками та дітьми покращилися як у родині, так і в навчальних закладах. Батьки стали свідоміше відповідати за власну батьківську роль, замість перекладання цієї відповідальності на інших.
- Батьки почали дивитися на майбутнє з оптимізмом, побачивши можливості позитивного вирішення батьківських та сімейних проблем.
- Батьки набули нових життєвих вражень і знань.
- Батьки стали більш згуртованими та позитивно налаштованими.

Загальний висновок з проведеного формуючого експерименту підтверджує, що організація педагогічної освіти батьків дітей з особливими освітніми потребами була ефективною. Вона допомогла подолати основні проблеми, пов'язані з вихованням дітей з особливими потребами, підвищити самосвідомість батьків, краще розуміти перспективи їхніх дітей, знизити рівень тривожності та забезпечити більш єдність підходу до дитини в родині та навчальному закладі.

2.3. Методичні рекомендації щодо організації партнерських стосунків з батьками в інклюзивному класі Нової української школи

Питання інклюзивної освіти на сьогоднішній день є надзвичайно актуальним в Україні та світі. Інклюзія – це концепція, яка сприяє навчанню та вихованню дітей з різними освітніми потребами у загальноосвітніх навчальних закладах. Однією з ключових складових успішної інклюзивної освіти є партнерські взаємини між батьками та вчителями [38].

Питання організації партнерських стосунків з батьками у інклюзивному класі є досить складним та має свої особливості. Враховуючи, що в таких класах навчаються діти з різними освітніми потребами, зокрема з особливостями розвитку, учителі повинні мати достатні знання та навички для успішної співпраці з батьками таких дітей. Також важливо забезпечити партнерство з усіма батьками, зокрема з тими, чії діти не мають особливих потреб [60].

Партнерські стосунки з батьками в інклюзивному класі – це процес взаємодії між педагогами та батьками дітей з різними потребами, які навчаються в одному класі. Ці стосунки мають на меті забезпечити ефективну співпрацю між різними сторонами з метою досягнення максимального розвитку кожної дитини [61, с. 20].

Сучасні наукові погляди підтверджують, що батьки є найважливішими вчителями своєї дитини, тому соціальна підтримка таких сімей стає вирішальним фактором у розв'язанні широкого спектру проблем, пов'язаних з лікуванням, освітою, соціальною адаптацією та інтеграцією дітей у суспільство. Взаємодія між школою та сім'єю вимагає врахування інтересів, пріоритетів та проблем сімей. Батьки дітей з особливими освітніми потребами повинні бути активними співробітниками педагогів та партнерами у розробленні та впровадженні навчальних планів.

Основною метою інклюзивної освіти є створення всіх необхідних умов для розвитку дітей з особливими освітніми потребами у навчальному середовищі. Це завдання покладається на адміністрацію навчальних закладів, психологів, соціальних педагогів, вчителів, вихователів, дефектологів та інших спеціалістів. Проте, успішна реалізація інклюзивної освіти потребує не

лише прийняття дітей з особливими освітніми потребами в школу, але й досягнення взаєморозуміння з ними та їхніми батьками або опікунами. Тому важливим аспектом розвитку інклюзивної освіти є тісна співпраця між школою та родиною, які виступають як партнери з однією спільною метою - допомогти дитині соціалізуватися в навчальному середовищі [62, с. 90].

Для успішної реалізації інклюзивного навчання вкрай важлива ефективна співпраця між педагогами та родинами дітей з особливими освітніми потребами. У цьому контексті можна виділити три ключові фактори, що сприяють залученню батьків до активної участі у процесі прийняття рішень, що стосуються їх дітей:

1. Створення сприятливої атмосфери, в якій педагогічний колектив має дружні взаємини та підтримує один одного. Таке оточення стимулює батьків до активності та допомагає їм відчувати підтримку з боку школи.

2. Підтримка постійного двостороннього спілкування між родиною дитини та школою. Взаємодія, заснована на відкритості та взаємному обміні інформацією, дозволяє батькам висловлювати свої думки, ставити питання та брати участь у процесі прийняття рішень щодо навчання та розвитку їх дитини.

3. Розгляд батьків як колег, що мають цінний внесок у навчальний процес. Визнання досвіду та знань батьків сприяє їх більш активній участі в прийнятті рішень та спільному розвитку педагогічних практик [63, с. 66].

Налаштованість школи на співпрацю з батьками проявляється через дії адміністрації, класного керівника та допоміжного персоналу. Важливий досвід такої роботи залежить від того, як заклади освіти тлумачать та реалізують своє бачення співпраці з батьками. Шкільна адміністрація повинна усвідомити, що батьки та родини відіграють значну роль у процесі освіти своїх дітей. Основу для розуміння родин та їхньої готовності до співпраці зі школами забезпечує сімейна системна теорія. Ця модель передбачає взаємодію, пов'язану з результатами сімейних функцій, та включає сукупність родинних характеристик. Наявність в сім'ях дітей певних

традицій поведінки, що відрізняються від правил, встановлених у родині однокласників, може створювати проблеми адаптації до суперечливих систем, що присутні в школі [64].

Коли в сім'ї відбуваються важливі події, такі як народження дитини, хвороба одного з членів родини або переїзд на нове місце проживання, родинна система має адаптуватися відповідно. Ці зміни можуть бути раптовими або поступовими, позитивними або негативними. Педагоги мають бути в курсі того, що відбувається в родині дитини, щоб належним чином реагувати та надавати допомогу. Крім того, сімейна система є відкритою та знаходиться в постійній взаємодії з навколишнім середовищем.

Для педагогів практика, орієнтована на сім'ю, передбачає встановлення цілей та шляхів досягнення, які затверджуються спільно з родинами. Це сприяє підвищенню ймовірності отримання бажаних результатів, зміцненню впевненості та компетентності, а також розвитку здатності батьків та родичів приймати рішення щодо своєї дитини та родини протягом усього життя. Педагоги повинні бути готові до співпраці з усіма членами родини, а батьки мають бути готові до співпраці зі школою. Дослідження підтверджують, що батьки беруть участь у освіті своїх дітей, коли вони переконані, що їх можна залучити до цієї важливої роботи, відчувають свою корисність для своєї дитини та усвідомлюють, що школа спонукає їх до залучення [65, с. 264].

Саме ці фактори є найважливішими в усвідомленні батьками своєї ролі та власної ефективності. Рівень задоволення батьків включенням їхніх дітей у загальноосвітній простір безпосередньо залежить від розуміння школою особливостей порушень розвитку дітей та їхніх потреб, а також від реалізації адаптаційного середовища та готовності школи співпрацювати з батьками.

Принципи практики, орієнтованої на сім'ю, включають розгляд сім'ї як основного одержувача освітніх послуг. При наданні освітніх послуг важливо враховувати потреби всіх членів родини, які відповідають за освіту та догляд за дитиною. Необхідно підтримувати та шанувати рішення, прийняті родиною. Другий принцип підкреслює значимість родини та розглядає її

членів як ключових учасників освітньої команди - головних осіб, які приймають рішення щодо освіти своєї дитини та піклуються про неї. Співпраця може мати різні форми - від індивідуальної роботи з вчителями для вирішення конкретних проблем до участі у батьківських радах, які спільно з педагогічним персоналом допомагають приймати рішення щодо навчальної програми закладу [66, с. 50].

Необхідно надавати широкий спектр послуг, спрямованих на поліпшення функціонування дитини та родини. Враховуючи культурні особливості кожної сім'ї, слід забезпечувати доступ до офіційних суспільних послуг, таких як медичні, соціальні та культурно-розважальні. Однак, виникають питання: чи охоплюються послуги всіма членами родини? Яким чином сім'ї беруть участь у прийнятті рішень? Чи сприяє ця практика розвитку дітей та зміцненню сімей? Згідно зі здобутим досвідом, сім'ї частіше отримують послуги, пов'язані з їхніми дітьми, а рідше отримують ресурси для саморозвитку або підвищення добробуту. Вчителі знають, що під час спілкування з батьками можна дізнатися багато нового про дітей. Позитивні та довірливі взаємини між педагогами та сім'ями сприяють більшій впевненості сімей та готовності приймати необхідні рішення. Для встановлення позитивних стосунків необхідні відповідні знання, вміння та досвід [67].

Налагодження ефективних стосунків. Ключовими факторами для побудови позитивних взаємовідносин між школою і сім'єю є повага, безкритичне ставлення та співчуття. Оскільки родини виступають основними вчителями своїх дітей, вони заслуговують особливу увагу та повагу з боку фахівців. Вчителі можуть багато допомогти батькам, відкривши розмову на теми, які сім'я може і не розпочати. Наприклад, багато батьків "особливих" дітей спочатку приховують свій гнів, образу та відчай. Але якщо вони бачать, що вчитель розуміє їхні почуття, вони більш готові до спілкування. В інклюзивному освітньому середовищі батьки дітей з особливими освітніми потребами відіграють важливу роль у створенні індивідуальної програми

розвитку, зокрема, надаючи інформацію про дитину та її сім'ю, а також надаючи необхідну допомогу для прогресивного розвитку дитини [68, с. 48].

Батьки:

- Надають важливу інформацію, яка допомагає створити та успішно реалізувати індивідуальну програму розвитку дитини, включаючи підготовку тем, стиль та методи навчання вдома, навички та здібності, які дитина демонструє вдома та у незнайомому середовищі, її улюблені заняття, а також те, що їй не подобається, реакції на різні ситуації тощо.

- Забезпечують консолідацію та безперервність навчального процесу, розпочатого педагогічним персоналом закладу освіти, шляхом надання можливості дитині розвиватися та застосовувати отримані компетенції в побутових умовах.

- Надають зворотний зв'язок щодо перенесення набутих навичок дитиною у домашній ситуації.

- Підтримують відкритий діалог зі закладом освіти.

Очевидно, що активна участь батьків у процесі розробки індивідуальної програми розвитку вимагає зусиль з обох сторін. Уявити, що всі батьки дітей з особливими освітніми потребами будуть активно брати участь у цьому процесі, є складним завданням. Відповідальність за підтримку батьків у цій справі лежить на вчителів, класних керівниках, психологах та іншому персоналу закладу освіти [69, с. 112].

Для стимулювання батьківської участі можуть бути запропоновані такі форми співпраці:

- Регулярне відкрите спілкування з батьками та дитиною.
- Використання зрозумілого мовного стилю у комунікації.
- Надання можливості самостійного вирішення міри залучення до процесу створення індивідуальної програми розвитку.

- Інформування батьків (за допомогою телефону, письмових повідомлень тощо) про засідання групи, індивідуальну програму розвитку та обговорювані проблематичні питання.
- Підтримка та підбадьорювання батьків у формулюванні власної думки та отриманні коментарів під час процесу розробки індивідуальної програми розвитку.
- Надання консультативної підтримки.
- Роз'яснення очікувань школи щодо батьків через необхідні пояснення та коментарі [70, с. 60].

Враховуючи особливості сімей, в яких є діти з особливими освітніми потребами, важливо відзначити, що більш активна участь батьків в інклюзивному процесі сприяє більшій ймовірності досягнення бажаних результатів у дітей.

Основні умови виховання дітей з особливими потребами можна визначити таким чином:

1. Створення здорового мікроклімату в сім'ї, характеризується позитивною атмосферою і загальною спрямованістю. У дружній сім'ї всі члени живуть цілеспрямованим і радісним життям, де панує взаємодопомога, щирість, тепло і справжня турбота. В таких сім'ях навіть існують конфлікти, але вони вирішуються без негативних емоцій, приниження, критики та образ. В сім'ї панує взаємна повага, цінуються авторитет батька, матері, дідуся та бабусі.
2. Надання довіри дітям та надання їм самостійності. Якщо дитина бачить, що дорослі вірять у її силу, чесність, доброту, порядність і вона вірить у свої можливості подолати труднощі в навчанні та виправити поведінку, ця довіра надихає її і надає впевненості у власних силах, спонукає до бажання стати кращою. Довіра сприяє самовихованню та саморозвитку дитини. Відверті та довірливі стосунки між батьками та дітьми створюють сприятливий мікроклімат у сім'ї.

3. Чуйне ставлення дітей до старших членів родини, зокрема дідуся та бабусі. Батьки повинні бути прикладом для своїх дітей у стосунках зі своїми батьками та старшими родичами, навчати дітей чуйно ставитися до них та цінувати думку старших у родині.

4. Єдність вимог дорослих у ставленні до дітей. Найважливіше правило полягає в тому, щоб у сім'ї не допускати різних неузгоджених дій та впливів. Єдність вимог і їх розумна послідовність вимагають від дорослих нервових зусиль та готовності пожертвувати своїми бажаннями [71, с. 256].

Ми маємо підтримувати виважене ставлення до батьків, особливо до їхніх мрій та цілей щодо майбутнього своїх дітей. Батьки, по суті, знаходяться в безпорадному стані перед дитячою хворобою, їм необхідна соціально-психологічна підтримка та спеціальні педагогічні знання, оскільки вони не підготовлені соціально, педагогічно та психологічно до такої ситуації, в якій вони опинилися. Вони мають усвідомлювати свою відповідальність за долю своєї дитини і розуміти, що їхня витримка, мужність та сприятливий сімейний мікроклімат є значним потенціалом у розвитку дитини та формуванні її особистості.

Сім'я створює душевний комфорт і здатна змінювати нервові переживання. Батьківська терпимість, доброта, любов, чуйність і делікатність допомагають дитині знайти своє місце в житті. Важливо пам'ятати, що виховання дітей у сім'ї не є особистою справою лише батька та матері, а є справою всієї держави, оскільки наші діти є майбутнім нашої держави.

Організація партнерських стосунків з батьками є однією з ключових складових успішної реалізації інклюзивної освіти в Новій українській школі.

Для забезпечення ефективного співробітництва з батьками можна використовувати наступні практики: [72, с. 305].

1. Комунікація з батьками. Вчителі повинні регулярно спілкуватися з батьками, надавати інформацію про навчальний процес та прогрес дитини, давати рекомендації щодо підтримки дитини вдома. Крім того, можна

використовувати електронні засоби комунікації, такі як електронні листи, веб-сайт класу, соціальні мережі тощо.

2. Організація спільних заходів. Спільні заходи, такі як родинні вечори, зустрічі батьків з вчителем, спортивні змагання тощо, створюють можливість для батьків познайомитися один з одним та з вчителем, обмінятися ідеями та думками [73, с. 38].

3. Розробка індивідуальних планів співпраці. Кожна сім'я має свої особливості та потреби, тому важливо розробляти індивідуальні плани співпраці з кожною родиною. Це дозволить уникнути конфліктів та непорозумінь, забезпечити ефективну комунікацію та співпрацю між батьками та вчителем. Важливо звертати увагу на інтереси та потреби кожної родини та працювати з ними в індивідуальному порядку, щоб забезпечити оптимальні умови для успішного навчання та розвитку дитини [74, с. 68].

4. Включення батьків у прийняття рішень. Партнерство з батьками в інклюзивному класі передбачає включення їх у прийняття рішень, що стосуються навчання та розвитку дитини. Вчителі можуть залучати батьків до процесу прийняття рішень через зустрічі, консультації, анкетування тощо. Це дозволить вчителю краще зрозуміти потреби та очікування батьків щодо навчання та розвитку їх дітей.

5. Підтримка батьків у вихованні дитини. Партнерство з батьками в інклюзивному класі також передбачає підтримку батьків у вихованні дитини. Вчителі можуть допомогти батькам зрозуміти особливості та потреби їх дітей, а також дати поради щодо виховання та розвитку. Для батьків дітей з особливими потребами може бути корисним отримання додаткової інформації про особливості розвитку та навчання їх дітей, консультації з психологом чи педагогом-дефектологом, а також підтримка в розв'язанні конкретних проблем, що виникають під час навчання.

6. Залучення батьків до прийняття рішень. Вчителі можуть залучати батьків до процесу прийняття рішень, що стосуються навчального процесу, таких як вибір методів та засобів навчання, організація заходів та проєктів,

розвиток індивідуальних програм навчання. Це дозволить батькам бути більш активними учасниками процесу та допоможе вчителю забезпечити більш ефективне навчання кожної дитини.

7. Створення відкритого та довірчого взаємовідношення. Для успішного партнерства з батьками важливо створити відкрите та довірче взаємовідношення. Вчителі повинні бути готовими слухати думки та ідеї батьків, враховувати їхні побажання та зауваження, а також давати зворотний зв'язок щодо прогресу дитини в навчанні та розвитку [75, с. 118].

Загалом, взаємодія з батьками є важливою складовою інклюзивної освіти в Новій українській школі. Це дозволяє забезпечити підтримку дитини вдома та в школі, створити сприятливі умови для навчання та розвитку, а також забезпечити ефективну взаємодію між батьками та вчителями.

Таким чином, партнерство з батьками є важливою складовою успішної реалізації інклюзивної освіти. Для ефективного співробітництва з батьками важливо створити сприятливе середовище, розробити індивідуальні плани співпраці, забезпечити регулярний зворотний зв'язок та створити відкрите та довірче взаємовідношення. Це дозволить забезпечити успіх дитини в навчанні та розвитку, покращити її самооцінку та соціалізацію.

Висновки II розділу

Дослідно-експериментальна робота підтвердила, що розвиток партнерських відносин між навчальним закладом та батьками дітей з особливими освітніми потребами є ключовим чинником у формуванні позитивного росту та розвитку дітей. Сімейна підтримка та співпраця відіграють важливу роль у визначенні життєвих цілей та цінностей, і належно організоване партнерство між навчальним закладом та батьками надає можливість краще зрозуміти дітей з особливими освітніми потребами та передбачити їхню поведінку.

Застосування різноманітних форм організації партнерських відносин, включаючи групові та індивідуальні ініціативи, здійснило успішний вплив на ставлення батьків до дітей з особливими освітніми потребами. Проведення батьківських зустрічей, конференцій, відкритих занять та інших заходів сприяло підвищенню рівня взаємодовіри між навчальним закладом та сім'єю, об'єднанню підходів до дитини та збагаченню сімейного життя.

Проте результати експерименту також показали, що розвиток партнерських відносин вимагає подальшого удосконалення. Важливими напрямками є подальше підвищення рівня взаємодовіри, єдності підходів та позитивного сприйняття змін, які відбуваються з дітьми. Крім того, активне впровадження ефективних методів навчання, виховання та корекції для дітей з особливими освітніми потребами та підтримка їх реабілітації в сімейному та навчальному середовищі є надзвичайно важливими завданнями.

ВИСНОВКИ

1. Визначено понятійно-категоріальний апарат дослідження. Проведений аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив зробити висновок, що партнерські стосунки з батьками мають велике значення в інклюзивному навчанні. Вони сприяють успішній реалізації інклюзивного процесу та досягненню бажаних результатів у дітей з особливими освітніми потребами. Партнерська взаємодія з батьками – це процес взаємодії та співпраці між школою і батьками, спрямований на досягнення спільних цілей щодо навчання та розвитку дитини. Партнерська взаємодія базується на взаємній повазі, взаєморозумінні, взаємодопомозі та спільній відповідальності.

2. Проаналізовано психолого-педагогічну літературу з теми дослідження. Відповідно до літературних джерел, сім'я відіграє важливу роль у становленні особистості дитини з особливими освітніми потребами. Вона створює душевний комфорт, сприяє зміні нервових переживань та впливає на її самовиховання та самовдосконалення. Сімейний мікроклімат, який характеризується взаємодопомогою, щирістю, теплом та взаємною підтримкою, сприяє позитивному розвитку дитини.

3. Розкрито роль батьків у становленні особистості дитини з особливими освітніми потребами. Аналіз досліджень показав, що взаємодія з батьками дітей з особливими освітніми потребами є складним процесом, який потребує зусиль з обох сторін. Батьки потребують соціально-психологічної підтримки та спеціальних педагогічних знань, щоб бути підготовленими до роботи з освітнім закладом і сприяти розвитку своєї дитини. Школа, у свою чергу, має створити сприятливі умови для взаємодії з батьками, надати їм інформацію та підтримку у процесі створення індивідуальної програми розвитку дитини.

4. Результати проведеного констатувального експерименту свідчать, що основні проблеми, які батьки бажають подолати, включають проблеми з

навчанням (100%) та агресивністю (34%). Деякі батьки також вказали, що вміння їхніх дітей користуватися комп'ютером (13%) та вивчення іноземних мов (7%) мають для них значення. На додаток до цього, відповідальність дитини (7%) та наявність стійких уподобань (7%) також були відмічені. Загальна кількість батьків, які відвідують зустрічі, складає 50%, що свідчить про їхню зацікавленість, але є також особи (50%), які рідко відвідують зустрічі. За результатами дослідження єдиного підходу до роботи з дітьми 84% осіб надали позитивні відповіді, тоді як 16% осіб вказали на проблеми, що свідчить про необхідність педагогічного пошуку нових форм і засобів взаємодії між сім'єю та батьками дітей з особливими освітніми потребами.

У рамках даного дослідження було розроблено та застосовано різноманітні форми та методи співпраці з батьками дітей з особливими освітніми потребами з метою побудови партнерських відносин. До групових форм взаємодії можна віднести: батьківські зустрічі, круглі столи та конференції, організація обговорень щодо конкретних аспектів виховання та навчання дітей з особливими освітніми потребами, дні відкритих дверей, вечори запитань і відповідей: Заходи, під час яких батьки можуть ставити питання та отримувати на них відповіді від фахівців та вчителів. Щодо індивідуальних форм співпраці, вони включають: бесіди з батьками, відвідування дитини вдома, підбір спеціальної літератури, включення батьків до спільної діяльності, електронне листування.

На основі отриманих результатів були розроблені методичні рекомендації щодо організації партнерських стосунків з батьками в інклюзивному класі нової української школи. Ці рекомендації містять практичні кроки та стратегії, які сприяють побудові ефективного партнерства між школою та батьками.

Серед рекомендацій пропонуємо:

– Створення відкритого та сприятливого середовища для комунікації між школою та батьками.

- Використання різноманітних комунікаційних каналів, включаючи особисту зустріч, телефонні дзвінки, електронну пошту, спільні онлайн-платформи та соціальні медіа.
- Забезпечення доступу до інформації про навчальні програми, методики та ресурси, що використовуються в інклюзивному класі.
- Організація регулярних зустрічей та тематичних дискусій, де батьки можуть обговорювати свої питання, ділитися досвідом та отримувати підтримку.
- Впровадження індивідуального підходу до кожної родини, враховуючи їхні потреби, цінності та культурні особливості. Залучення батьків до процесу прийняття рішень, спільного планування та оцінки результатів навчання.
- Підтримка батьків у розвитку їхніх навичок та компетенцій, що допоможуть їм краще сприяти навчанню та розвитку своїх дітей.
- Сприяння взаємодії та співпраці між батьками, створення умов для обміну досвідом та взаємопідтримки.

Таким чином, важливо враховувати індивідуальні потреби кожної родини та забезпечувати інклюзивне середовище, де батьки почуваються важливими партнерами у навчанні та вихованні своїх дітей. Організація партнерських стосунків з батьками є ключовим елементом успішної інклюзивної освіти, який сприяє покращанню результатів навчання та забезпечує гармонійний розвиток дітей з особливими освітніми потребами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Академічний тлумачний словник української мови. URL: <https://slovnyk.ua/>
2. Антоненко О. Формування психологічної компетентності батьків. Психолог дошкілля. 2016. №5. С. 4.
3. Барабаш О. Педагогіка партнерства – сучасний тип взаємодії між учасниками освітнього процесу. Учитель початкової школи, 2018. № 8. С.3–7.
4. Бардакова Ю., Нова українська школа. Новий державний стандарт. Пам'ятка вчителя. Початкове навчання та виховання: наук.- метод. Журнал. МОН України, ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2018. № 13-15.
5. Батьки, діти та медіа: путівник із батьківського посередництва/ О. Волошенюк, О. Мокрогуз; За ред. В. Іванова, О. Волошенюк. К. : ЦВП, АУП, 2017. 79 с.
6. Батьківські збори: шляхи до партнерства та співпраці: методичний посібник для вчителів початкових класів / уклад: О. В. Пагава, Я. О. Чернишова. Харків «Друкарня Мадрид», 2018. 96
7. Бібік Н. Нова українська школа: poradnik для вчителя. Київ: Літера ЛТД, 2018. 175 с.
8. Бойчук Ю.Д., Васильєва К.І., Галій А.І. та ін. Основи спеціальної та інклюзивної педагогіки. Харків: ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2018. 338 с.
9. Бугайчук А., Педагогіка партнерства в НУШ. Взаємодія вчителів, батьків та учнів. Школа, 2018. С.10.
10. Гірник А. М. Розвиток лідерських якостей і комунікативної компетентності. Програма і методичні матеріали для проведення занять. Київ, 2016. 72 с.
11. Гітун Н.І. Проблема формування у суспільстві позитивного ставлення до осіб з обмеженими фізичними і розумовими можливостями.

Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами. 2015. № 12. С. 10-25.

12. Грудинін Б. О. Педагогічна взаємодія: вимоги в контексті особистісно орієнтованої освітньої парадигми. Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології, 2014. № 5 (39). С. 245–255.

13. Гуменюк А. В. Взаємодія батьків та вчителів на шляху формування в дітей з ООП готовності до життя в соціумі. Житомир, 2019. 3 с.

14. Діденко Н. Г. Європейські моделі соціального партнерства: досвід для України. Наук.-виробн. журнал. Серія «Держ. управління». 2007. С. 56– 61.

15. Дмитрієва І. В. Командна взаємодія фахівців у процесі індивідуального супроводу дитини в умовах інклюзивного навчання : Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки). Збірник наукових праць. 2016. No 7. URL: <http://aqce.com.ua/vypusk-7-t-1-t-2/dmitrijeva-ivkomandna-vzajemodija-fahivciv-u-procesi-individualnogo-suprovodu-ditini-umovah-inkluzivnogo-navchannja.html>

16. Думанська В. П. Відповідальне батьківство: теоретичний аспект. Демографія та соціальна економіка, 2015. С. 75–86.

17. Жданенко С. Б. Партнерська взаємодія у процесі становлення громадянського суспільства (соціально-філософський аналіз): дисертація канд. філос. наук: 09.00.03 / Харківський військовий ун-т. Харків., 2003. 27 с.

18. Закон України «Про освіту». URL: [http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/pro-osvitu-\(1\).pdf](http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/pro-osvitu-(1).pdf)

19. Закон України від 05.06.2014 № 1324-VII «Про внесення змін до деяких законів України про освіту щодо організації інклюзивного навчання». URL:<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>

20. Індекс інклюзії: розвиток навчання та участі в життєдіяльності шкіл: посіб./ Тоні Бут; перекл. з англ. Київ.: ТОВ Видавничий дім «Плеяди»,

2015.190 с. URL: <http://www.ussf.kiev.ua/images/news/2015.09.03/2/IndexForInclusion.pdf>

21. Інклюзивна освіта від А до Я: poradnik для педагогів і батьків / укладачі Н. В. Заєркова, А. О. Трейтяк. Київ, 2016. 68 с.

22. Інклюзивна освіта. Підтримка розмаїття у класі: практ. посіб. / Тім Лорман, Джоана Блейз, Девід Харві, перекл. з англ., 2013.

23. Інклюзивний клас : асистенти вчителя допомагають учням з особливими освітніми потребами. URL: <https://studway.com.ua/inklyuzivniyklas/>

24. Калініна Л. Управління Новою українською школою. Порівняльна характеристика концептуальних змін. Директор школи. 2017. Січень. С. 12–21.

25. Калініна, Л. М., Лісова Н. І. Соціальне партнерство як предмет розгляду в змісті підручника для керівника освіти. Проблеми сучасного підручника: ключові компетентності та предметні навички: збірник тез Міжнародної науково-практичної інтернет конференції. Київ: Педагогічна думка, 2021. с. 98–102.

26. Колупаєва А. А. Інклюзивне навчання : вибір батьків. Харків : Вид-во «Ранок», ВГ «Кенгуру», 2018. 56 с.

27. Концепція «Нова українська школа» (2016). <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>

28. Концепція розвитку освіти України на період 2015–2025 років. URL: http://tnpu.edu.ua/EKTS/proekt_koncepc.pdf

29. Коханова О. П. Партнерство як фактор соціалізації особистості. Педагогічний процес: теорія і практика, 2013. №. 2. С. 196-204.

30. Кравченко В., Ковганич Г. Соціальне партнерство школи і сім'ї: переосмислення проблем і перспектив. Довідник директора школи, 5, 2015. С.27–34.

31. Кравчинська Т. С. Педагогіка партнерства: основні ідеї, принципи та сутність. Підготовка керівних та педагогічних кадрів до реалізації Концепції Нової української школи: Зб. статей Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції, 6 квітня 2017 р. Харків: Харківська академія неперервної освіти, 2017. С. 85–88, URL: http://confhano.at.ua/load/zbirniki/elektronnij_zbirnik_materialiv/4-1-0-680

32. Кравчинська Т.С. Педагогіка партнерства: основні ідеї, принципи та сутність. Підготовка керівних та педагогічних кадрів до реалізації Концепції Нової української школи: Зб. ст. Всеукраїнської наук.- практ. Інтернет-конф., 6 квітня 2017 р. Харків: Харківська академія неперервної освіти, 2017. С. 85–88

33. Кузнєцова О.В. Формування сімейних цінностей у студентів вищих навчальних закладів : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук : 13.00.07 / Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. К., 2015. 20 с.

34. Левківський М.В., Пащенко Д.І. Історія педагогіки: підручник. Київ. Центр учбової літератури, 2016. 380 с.

35. Лівинська С. Взаємодія партнерів під час спілкування: тренінг для учнів 9-11 класів. Психолог. Шкільний світ, 2011. № 37. С. 25-29.

36. Маранчак Р. С. Інклюзивна освіта як одна із умов соціальної адаптації дітей з особливими потребами. Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій університету «Україна». Хмельницький, 2013. № 2. С. 128–132.

37. Методика дослідження особливостей психологічної готовності керівників освітніх організацій до діяльності в умовах змін/ за наук. ред. О.І. Бондарчук. К. : [б. в.], 2014. 148 с.

38. Методичні рекомендації «Особливості організації освітнього процесу у закладах освіти з інклюзивною формою навчання»: URL:<http://www.svyatoshinruo.kiev.ua/2018-02-23-07-43-52/2018-02-23-07-58-53/6740--q->

39. Миронова С. П. Робота фахівців з сім'ями, які виховують дітей з особливими освітніми потребами. Актуальні питання корекційної освіти. 2017. №9. 170с.
40. Миронова С.П. Педагогіка інклюзивної освіти: навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені І. Огієнка, 2016. 164 с.
41. Навчально-методичний посібник «Інклюзивне навчання в закладах загальної середньої освіти : керівництво для тренерів», 2018. 174 с.
42. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. Загальна редакція/ Грищенко Михайло та ін. Київ, 2018. 20 с.
43. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / Під заг. ред. Бібік Н. М. К. : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
44. НУШ. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>
45. Оксенюк О. Соціальний супровід сім'ї дитини з особливими потребами, SocialWorkandEducation.2018. Vol. 5. No.1. С. 38-46.
46. Організаційно-методичний супровід дитини з особливими освітніми потребами в умовах ДНЗ. Навчально-методичний посібник / Компанець Н. М., Луценко І. В., Коваль Л. В. Київ : Видавнича група «Атопол», 2018. 100 с.
47. Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів : навч-метод. посіб. / за заг. ред. М. А. Порошенко та ін. Київ, 2018. 252 с.
48. Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів: навчально-методичний посібник / За заг. ред. М.А. Порошенко та ін. Київ : 2018. 252 с.
49. Особливості роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання. Вісник інклюзивної освіти. / Савчук Л. А., Юхимець І. В. Рівне: РОІППО, 2013. 53 с.

50. 10 правил комунікації з батьками дітей з особливими освітніми потребами. URL:<https://nus.org.ua/articles/10-pravyl-komunikatsiyiz-batkamy-ditej-z-osoblyvymy-osvitnimy-potrebam/>

51. Підтримай себе – підтримай дитину : путівник для батьків дітей з особливими потребами / Методичні матеріали / Авторський колектив проекту «Інклюзивна освіта: крок за кроком», – Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2015. 34 с.

52. Побірченко, Н. А. Освітньо-практичні перспективи розвитку партнерської діяльності школи і сім'ї. Партнерська взаємодія учня і вчителя в освітньому процесі. Партнерська взаємодія школи та сім'ї як фактор оновлення сучасної освіти: науково-методичний збірник. Запоріжжя: СТАТУС, 2018. С.14–20.

53. Порошенко М.А Інклюзивна освіта: навчальний посібник.Київ: ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 300 с.

54. Практичні комунікаційні кейси в інклюзивному освітньому середовищі: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Київ:Київський університет імені Бориса Грінченка, 2019. 111 с

55. Про Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/195/2020>.

56. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 №2145-VIII. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T172145.html

57. Романюк Н. С. Методичний посібник «Робота та співпраця із батьками дітей з ООП». 2021. 50 с. URL: <https://vseosvita.ua/library/metodicnij-posibnik-robotata-spiivpraca-iz-batkami-ditej-z-ooop-406357.html>

58. Савчук Л. А., Юхимець І.В. Особливості роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання. Вісник № 4 НДЛ інклюзивної освіти.Рівне: РОІППО, 2013. 53 с

59. Самойленко, Г. Е. Партнерська взаємодія учня і вчителя в освітньому процесі. Партнерська взаємодія школи та сім'ї як фактор

оновлення сучасної освіти: науково-методичний збірник. Запоріжжя: СТАТУС, 2018. С.21–26.

60. Сварник М. Інклюзивна освіта в Україні: попередній аналіз ситуації / Інклюзивна освіта. Збірник матеріалів проекту. Київ.: 2013. URL: <http://www.ussf.kiev.ua/ieeditions/31/>

61. Синявський, В. В., Сергієнкова, О. П. Психологічний словник. Київ: Науковий світ, 2007. С.20.

62. Скворцова С. О. Професійно-комунікативна компетентність учителя початкових класів: монографія. Одеса. Абрикос Компани, 2013. 290 с.

63. Створення індивідуальної програми розвитку для дітей з особливими освітніми потребами: метод. посіб. / за заг. ред. Н. З. Софій, Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2015. 66 с.

64. Томаржевська І. В. Теоретико-методологічний аналіз феномену усвідомленого батьківства. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/14096/3.pdf?sequence=1>

65. М. Топузов, О. Калініна, Л. Лісова, Н. Калініна, Г. Малюга; Партнерські засади державно-громадського управління як предмет розгляду в підручнику для керівника освіти. Проблеми сучасного підручника, (27), 2021. С.264–276.

66. Федірчик Т., Дідух В. Педагогіка партнерства як чинник формування ефективної взаємодії учасників освітнього процесу в умовах нової української школи. Гірська школа українських Карпат. 2019. № 21. С. 50–54.

67. Чайковський М. Інклюзивна компетентність як складова професійної компетентності суб'єктів навчально-виховного процесу. URL: <http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/23642/1/4-15-21.pdf>

68. Шевців З. М. Основи інклюзивної педагогіки : підручник Ш 37. Київ : «Центр учбової літератури», 2016. 248 с.

69. Шевцов А.Г. Сім'я і дитина в умовах інклюзивної освіти. Київ: Слово, 2013. 112 с.

70. Школа для кожного : посіб. упорядник: Л. Ю. Байда. Київ, 2015. 60 с.
71. Шульга А. Можливості дистанційної освіти в педагогіці партнерства. Актуальні питання гуманітарних наук, 2020. Вип. 29. Т. 4. С.256–262.
72. Яковенко І. О, Чорна В.Л. Комплексна система конструктивної взаємодії «родина – дитина – школа» у навчанні та вихованні дитини з особливими освітніми потребами. Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка: науковий збірник, 2020. Том 4. № 30. С. 305-309.
73. Яланська С. П. Психологія розвитку педагогічної творчості. Полтава : ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2015. 138 с
74. Kubler-Ross. E. Koło życia, Rozważania o życiu i umieraniu. Warszawa: wyd. Laurum, 2010. P.368.
75. Wadsworth, B. J. Piaget's theory of cognitive and affective development: Foundations of constructivism. New York: Longman, 2004. P.200.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

**Анкета для опитування батьків дітей з особливими освітніми потребами,
які навчаються в класах ЗО, де запроваджено інклюзивне навчання**

Шановні батьки!

Однією із соціальних проблем, що потрібно розв'язати, є поліпшення умов рівного доступу до якісної освіти для дітей з особливими освітніми потребами, починаючи від дошкільного навчального закладу до отримання професійної освіти, щоб ці молоді люди у подальшому житті були благополучні та успішні.

Пропонуємо Вам відповісти на запитання анкети моніторингового дослідження стану інклюзивної освіти в закладі освіти. Уважно прочитайте кожне запитання та поставте позначку «+» в квадратику поруч з обраним варіантом. Заповнювати анкету потрібно тільки **ручкою**.

Анкета анонімна. Результати опитування будуть використані тільки в узагальненому вигляді. Після заповнення анкети віддайте її інтерв'юєру, або класному керівнику в заклеєному конверті.

Щиро дякуємо Вам за співпрацю!

1. Ваша дитина має особливі освітні потреби?

- Так
- Ні

2. Як часто ви спостерігаєте фінансові проблеми у зв'язку з вихованням дитини з особливими освітніми потребами?

- Часто
- Іноді
- Зрідка
- Ніколи

3. Як часто виникають конфлікти в вашій сім'ї через нерозуміння клінічних симптомів у вашої дитини?

- Часто
- Іноді
- Зрідка
- Ніколи

4. Чи проявляє ваша дитина агресивну поведінку вдома та в школі?

- Так
- Ні

5. Як часто ваша дитина погано себе почуває?

- Дуже часто
- Іноді
- Зрідка

- Ніколи
- 6. Чи має ваша дитина труднощі у навчанні?**
- Так
 - Ні
- 7. Які особистісні особливості вашої дитини ви відзначаєте? (Оберіть всі, що відповідають)**
- Доброта, терпимість
 - Ініціативність
 - Не боятись оточення
 - Відповідальність за себе і за інших
 - Вміння самотійно жити
- 8. Які методи організації педагогічної просвіти ви вважаєте найефективнішими? (Оберіть всі, що відповідають)**
- Батьківські зустрічі
 - Круглі столи
 - Ділові ігри
 - Конференції для обміну досвідом
 - Тематичні дискусії
 - Відкриті заняття
 - Дні відкритих дверей для батьків
 - Вечори запитань і відповідей
 - Бесіди з батьками
 - Відвідування дитиною вдома
 - Підбір спеціальної літератури
 - Включення батьків до спільної зі школою діяльності
 - Електронне листування
 - Зустрічі з батьками
 - Індивідуальні тематичні консультації
- 9. Як ви отримуєте інформацію про вашу дитину з особливими освітніми потребами? (Оберіть всі, що відповідають)**
- Самостійно
 - Від фахівця, консультанта, запрошеного до закладу загальної середньої освіти
 - На батьківських зустрічах у закладі загальної середньої освіти
 - Спілкуючись у соціальних мережах на форумах

10. Як часто ви занепокоєні стосунками зі школою вашої дитини з особливими освітніми потребами?

- Завжди
- Часто
- Іноді
- Ніколи

11. Як часто ви задаєте запитання про те, як допомогти дитині з навчанням?

- Часто
- Іноді
- Ніколи

12. Які питання педагогічної освіти вас цікавлять? (Оберіть всі, що відповідають)

- Як допомогти дитині з навчанням
- Як зробити, щоб дитина не була агресивною
- Як зробити, щоб дитина доглядала самостійно за собою
- Як привчити дитину бути відповідальною
- Як зробити, щоб дитина мала стійкі позитивні уподобання
- Як навчити дитину користуватися комп'ютером
- Як можна разом вчити іноземну мову

Будь ласка, відзначте ваші відповіді, а потім можете надіслати цю анкету. Дякуємо за вашу участь!

ДОДАТОК Б

**ПОРАДИ БАТЬКАМ, ЩО ВИХОВУЮТЬ У СІМ'Ї
ДИТИНУ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ**

У Концепції сімейного і родинного виховання наголошується на тому, що «сучасна сім'я має стати головною ланкою у вихованні дитини, забезпечити їй належні матеріальні та педагогічні умови для фізичного, морального і духовного розвитку».

І це закономірно, адже побудувати повноцінну національну школу без активної участі й підтримки сім'ї неможливо.

В останні роки в різних областях дефектологічної науки з'явилися роботи про необхідність активного вивчення сім'ї, яка виховує дитину з особливими потребами. Фахівців цікавлять питання не лише формування у дітей нових умінь та навичок, вони розглядають сім'ю як основний стабілізуючий фактор адаптації дитини. Тому психологічна зрілість батьків, їхні ідеали, досвід соціального спілкування найчастіше мають вирішальне значення в розвитку дитини.

Сім'я – це мікросоціум, в якому формуються моральні якості дитини, її відношення до людей, уявлення про характер міжособистісних взаємин. І цей факт не можна упускати як в діагностичній, так і в подальшій корекційній роботі із дитиною з проблемами в розвитку.

Не завжди умови виховання в сучасній сім'ї, на жаль, є сприятливими для розвитку і виховання «особливих» дітей. Крім того, виховання такої дитини особливо складне і відповідальне. Цю відповідальність батьки зобов'язані нести перед своєю дитиною та суспільством. Якщо дитина з особливими потребами позбавлена правильного виховання, то її особистісний недорозвиток поглиблюється, а самі діти можуть стати тягарем для родини і суспільства.

Сім'я дитини з порушеннями в розвитку є її першим соціалізуючим інститутом. Процес дорослішання дітей такої категорії проходить з великими труднощами та у дещо сповільненому темпі, його також можна розділити на етапи:

I етап соціалізації – входження дитини в соціум. Першою сходинкою є адаптація її в сім'ї. Успішність цього процесу залежить від того, наскільки адекватно члени родини реагують на проблеми дитини і допомагають у їх подоланні. Виникаючі труднощі – результат неправильної позиції батьків та інших членів сім'ї.

II етап соціалізації – це перебування дитини у спеціальному закладі. Важливу роль має відіграти такт педагогів, повага до дитини з особливими освітніми потребами. Налаштування дитини на перебування у закладі, на важливість нових змін у її житті виконують члени родини.

III етап соціалізації – адаптація дитини та її сім'ї власне у суспільстві, (пошук інших сімей з подібними проблемами, встановлення контактів, пошук своєї «соціальної ніші»).

Всі ці процеси неможливі без активної діяльності соціальних та психологічних служб (районних, міських, шкільних).

Однак роботу з сім'ями дітей з особливими потребами неможливо чітко організувати без всебічного вивчення проблем сім'ї, родинно-дитячих відносин.

Гармонійна внутрісімейна атмосфера розцінюється як корекційне середовище для дитини.

Сім'ї, в яких виховуються діти з порушеннями в розвитку живуть під вантажем багато чисельних проблем, не кожен батько чи мати виявляються здатними прийняти недугу дитини, адекватно реагувати на постійно виникаючі проблеми. Відомо, що пролонгована психотравмуюча ситуація здійснює негативний вплив на психіку батьків та ускладнює їхнє відношення до дитини. Декого з батьків трагічність ситуації ламає. А власне особистісні якості батьків визначають можливості соціалізації дітей та адаптації до життя, тобто їхнє майбутнє. Важливою є наявність у батьків такої важливої якості як стресостійкість, саме вона необхідна для підтримки дитини. Відсутність же цієї якості вказує на нездатність батьків здійснювати виховання та соціальний супровід власної дитини протягом всього життя, взаємодіяти з фахівцями різного рівня чи навпаки, свідчить про схильність до аутизації по відношенню до дитини чи соціуму.

Вплив сім'ї на успішне виховання та навчання дитини з особливостями психофізичного розвитку

Дитина з особливостями психофізичного розвитку - не пасивний член суспільства, а особистість, яка має право на задоволення власних соціальних потреб: на повноцінну освіту, відпочинок, працю, створення сім'ї, пенсійне забезпечення, доступ до культурних цінностей. Тому питання особистісного розвитку дитини з особливостями психофізичного розвитку привертає велику увагу батьків, педагогів, психологів, дефектологів.

З огляду на це ведуться пошуки чинників, що сприяють успішному вихованню та навчанню маленької особистості та запобіганню невстигання дитини в колективі, труднощів її адаптації.

З цього можна зробити висновок, що основну роль у вихованні дітей з особливими освітніми потребами відіграють саме батьки, що важливою функцією сімейного виховання є пробудження та підтримка в дітях прагнення навчатися.

У чому ж полягає вплив сім'ї і школи на успішне навчання особливої дитини?

Сучасна школа дає дитині наукові знання і виховує свідоме ставлення до дійсності, а родина забезпечує практичний життєвий досвід, виховує вміння налагоджувати дружні стосунки з ровесниками, дотримуватися позитивної соціальної поведінки, справедливості. Важливим є рівень

психологічної зрілості дитини, що характеризується високим ступенем розвитку таких якостей і процесів, як:

- сформованість прийомів ігрової діяльності;
- розвиток соціальних емоцій і достатній рівень морального розвитку;
- розвиток уваги;
- достатній рівень наочно-образного мислення, пам'яті, мовлення, уваги, спостережливості;
- адекватна самооцінка.

Для гармонійного розвитку особистості необхідно те й інше.

Тому шкільна успішність є важливим критерієм оцінки дитини з особливими потребами як особистості з боку дорослих та однолітків. Ставлення до себе як до учня значною мірою визначається сімейними цінностями. У дитини на перший план виходять ті її якості, які найбільше турбують батьків – підтримка власного авторитету. Важливо й те, щоб педагоги і родина виховували в особливого вихованця навички:

- сприймати й оцінювати себе як повноцінну особистість;
- усвідомлювати й відображати особисті почуття та бажання;
- визначати своє місце в колективі;
- адекватно реагувати на помилки та невдачі;
- приймати рішення;
- розв'язувати конфлікти позитивним шляхом;
- позитивно сприймати інших дітей та спілкуватися з ними.

Особистісною особливістю в особливих дітей може стати тривожність. Висока тривожність набуває стійкості при постійному незадоволенні з боку батьків. Якщо тимчасові труднощі, які переживає дитина, роздратовують дорослих, виникає тривожність, страх зробити щось погано, неправильно. Той же результат досягається в ситуації, коли дитина навчається досить успішно, але батьки чекають на більше та пред'являють високі, нереальні вимоги.

Через зростання тривожності та пов'язану з нею низьку самооцінку в особливих дітей можуть знижуватися навчальні досягнення та з'являється невпевненість у своїх силах. Це призводить до ряду інших особливостей – бажання дочекатися і дотримуватися лише вказівок дорослого, діяти лише за зразками та настановами, острах виявити власну ініціативу, формальне засвоєння знань, умінь, навичок та способів дій.

У таких випадках, як правило, батьки незадоволені спадною продуктивністю навчальної діяльності дитини, все більше й більше зосереджуються на спілкуванні з нею, що підсилює емоційний дискомфорт. Виникає замкнене коло: несприятливі особистісні особливості дитини відображаються на її навчальній діяльності, низька результативність діяльності викликає відповідну реакцію оточуючих, а ця негативна реакція, в свою чергу, підсилює особливості дитини, які виникли. Розірвати це коло можна, змінивши установки та оцінки батьків. Не караючи дитину за окремі

недоліки, батьки знижують рівень її тривожності та цим сприяють успішному виконанню навчальних завдань.

І батьки, і школа завжди можуть знайти можливість для формування пізнавального інтересу в особливих школярів. Перш за все потрібно сформувати позитивне ставлення до діяльності, розкрити її зміст, потім залучити дітей до розв'язання практичних та пізнавальних завдань; у ході роботи обов'язково підкреслити досягнення дітей, підбадьорювати та підтримувати інтерес постановкою все нових і нових завдань та питань.

Якщо стане помітно, що особливі школярі не цікавляться навчанням та навчальними предметами, то спершу потрібно з'ясувати, чим іншим цікавляться, яке коло інтересів. Це важливо знати, щоб виховувати пізнавальні інтереси на основі вже наявних та запобігти нерівномірному розвитку здібностей.

Причини цього такі:

1. Несформоване позитивне чи створене негативне ставлення до навчання, тобто не підготовлені передумови виховання інтересу до навчання;
2. Неправильно організована в сім'ї чи в школі навчальна діяльність: відсутність трудового виховання, відсутність режиму, безлад у домі, неналагоджене життя в сім'ї, відсутність робочого місця.

Іноді особливі школярі не встигають у навчанні, їм не подобається вчитися, тому батьки повинні виявляти інтерес до їхніх навчальних занять, перевіряти, як вони виконують домашні завдання, допомагати виконувати складні справи, організовувати активний відпочинок.

Якщо особлива дитина зазнає труднощів у навчанні, то можна скористатися такими порадами:

При появі у дитини труднощів в оволодінні письмом:

1. Важливо вчасно помітити, що дитині важко писати, можна самому, а краще з педагогом, проаналізувати, в чому утруднення: поганий почерк, повільне письмо, недописування, неправильне написання літер, порушена диференціація звуків тощо;
2. Звернутися до дитячого психолога, дефектолога чи логопеда;
3. Отримавши у дефектолога, логопеда пораду та певні завдання, потрібно виконувати їх разом з дитиною щодня по 20–25 хвилин.

Які ж можна дати рекомендації батькам щодо подолання у дітей труднощів у набутті навичок читання?

1. Постійно приділяйте увагу розвитку зв'язного мовлення, збагачуйте словниковий запас, слідкуйте за правильністю вимови звуків;
2. Своєчасно звертайтеся до логопеда при порушенні вимови звуків та утрудненні в опануванні навичками читання;
3. Доброзичливо, а не насильно прилучайте дитину до читання.

Необхідно обов'язково сформувати у дитини потребу та бажання читати. Для цього корисно пропонувати книги, які їй цікаві. Не наполягати, щоб дитина читала тільки вголос. Корисно щоденно читати вголос всього кілька хвилин для відпрацювання темпу та закріплення навичок читання.

Добре заохочувати дитину та переконувати її, що труднощі в оволодінні навичками читання можна та потрібно подолати.

Життєво важливим і необхідним чинником успішності дитини з особливостями психофізичного розвитку є достатній рівень освіченості.

Що ж потрібно для цього?

1. Своєчасно навчати дитину умінням та навичкам, які відповідають віку дитини;
2. Стимулювати пізнавальну активність;
3. Контролювати засвоєння отриманих відомостей, щоб вони стали дійсно знаннями, якими дитина зможе скористатися;
4. Розширювати кругозір дитини не лише на дидактичному матеріалі (настільних іграх, книжках, фільмах), а й у різних життєвих ситуаціях;
5. Стимулювати дитину до розповіді про те, що прочитали, попросити переказати зміст твору, казки, мультфільму спочатку за питаннями, що орієнтують, а потім самостійно. Вчити виділяти головну думку сюжету, називати дійових осіб, події;
6. Навчати дитину читати, рахувати та писати тільки в ігровій формі;
7. Не допускати однобічного розвитку особистості дитини.

Тому головним завданням сімейного виховання є гармонійний усебічний розвиток дитини, підготовка її до життя в соціальних умовах, реалізація творчого потенціалу. Звичайно, не існує єдиної формули успішного виховання дітей у сім'ї – це завжди залежить від рівня моральності й духовної культури батьків, їхніх життєвих планів, ідеалів, вчинків та сімейних традицій.

Які ж основні умови успішного виховання дітей з особливими потребами?

1. Важливо створити у сім'ї здоровий мікроклімат, правильну тональність і загальну спрямованість.
Головне, щоб сім'я була дружна, цілеспрямована, радісна, де пануватиме атмосфера взаємодопомоги, щирості, тепла, справжньої турботи.
2. Довіряти дитині та надавати можливість діяти самостійно.
Довіра сприяє самовихованню дитини, її самовдосконаленню. Відверті, довірливі стосунки між батьками й дітьми роблять мікроклімат у сім'ї благополучним.
3. Виховувати поважне ставлення дітей до найстарших членів родини – бабусі й дідуся.
4. Узгодження і єдність усіх сімейних вимог .
Головне правило: ні за яких обставин не допускайте в сім'ї різних дій, неузгоджених впливів.

Дотримуючись основних умов виховання дітей, батьки можуть використати такі правила:

1. Незважаючи на інвалідність дитини, потрібно ставитися до неї як до дитини з особливими потребами, яка потребує спеціального навчання, виховання та догляду.

2. Використовуючи спеціальні рекомендації, поради та інструкції дефектолога, психолога, реабілітолога, логопеда поступово і цілеспрямовано:

- навчайте дитину різних способів спілкування;
- навчайте основних правил поведінки;
 - розвивайте навички самообслуговування;
- формуйте вміння, що допоможуть подолати стреси;
- виявляйте і розвивайте творчі здібності вашої дитини;
- розвивайте зорове, слухове, тактильне сприйняття за допомогою гри.

3. Створіть у сім'ї середовище емоційної безпеки:

- виховуйте дитину в атмосфері любові, поваги та добра;
- дотримуйтеся постійного режиму дня;
- позбавтеся усіх чинників, що можуть спричинити у дитини страх чи негативну емоційну реакцію.

4 Відвідуйте групи підтримки і взаємодопомоги, де можна полегшити почуття ізоляції, емоційну тривогу, поділитися як своїми успіхами так і проблемами.

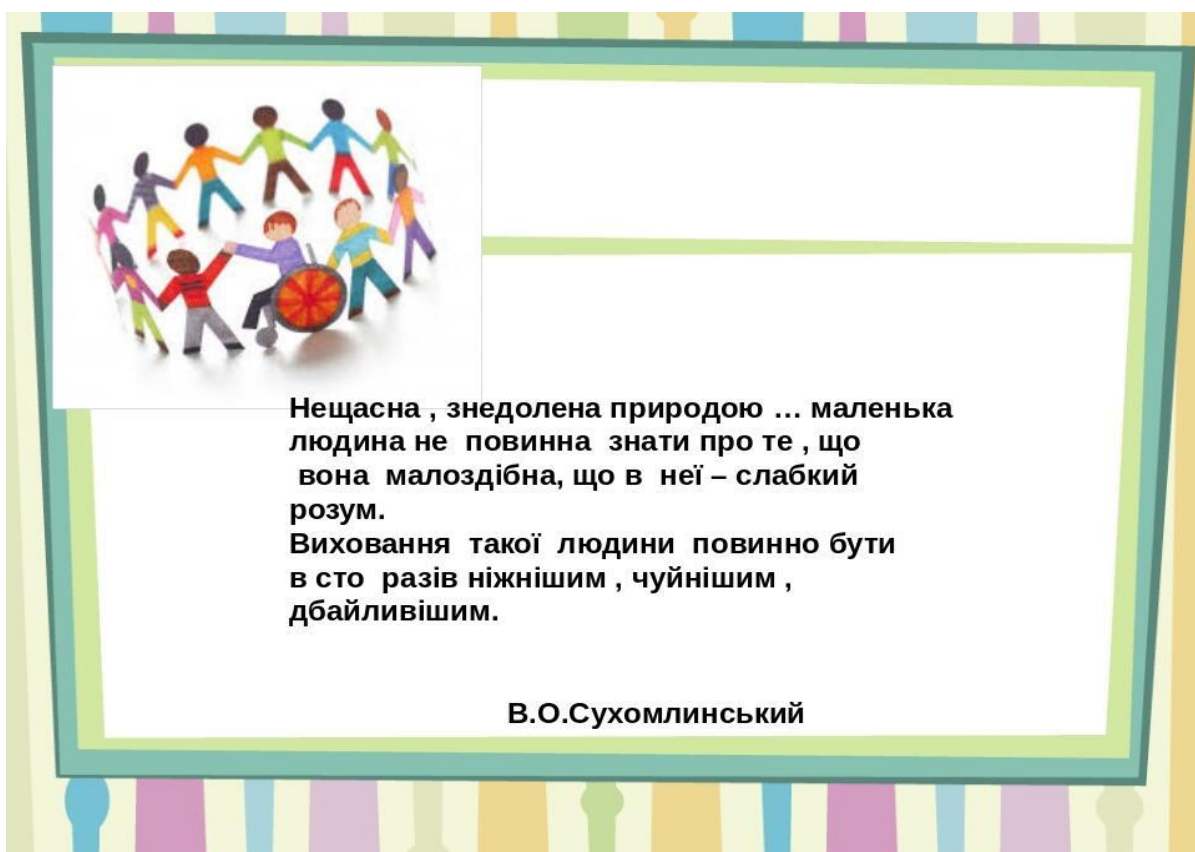
5. Виховуючи дитину з особливими потребами, треба навчитися:

- поважати свою дитину;
- сприймати її такою, як вона є;
- дозволяти їй бути собою;
- хвалити і заохочувати до пізнання нового;
- стимулювати до дії через гру;
- розмовляти з дитиною, слухати її, спостерігати за нею;
- підкреслювати її сильні властивості;
- впливати на дитину проханням – це найефективніший спосіб давати їй інструкції.

Виховання та розвиток кожної дитини відбувається за певних умов і під впливом інших осіб. Кожному, хто виховує дітей з особливими потребами, завжди треба пам'ятати слова великого вченого І. Павлова: ***“...Ніщо не залишається непорушним, а все завжди може змінитися на краще. Аби тільки були створені відповідні умови ”***.

ДОДАТОК В

Батьківські зустрічі на тему «Дитина з особливими освітніми потребами у нашому класі: рівні права-рівні можливості».

Мета: Занурення батьків в проблему інклюзивного виховання та освіти.

Завдання:

- Ознайомити батьків з поняттям «інклюзивне виховання та освіта»
- Своєчасно виявити дітей з ООП і визначити їх особливі освітні потреби, зумовлені вадами у фізичному та (або) психічному розвитку;
- Створити умови, що сприяють освоєнню дітьми з ООП програми і їх інтеграції в суспільство;
- Удосконалювати консультативну та методичну допомогу батькам (законним представникам) дітей з ООП з медичних, правових, соціальних та інших питань.

Інклюзивна освіта - це система освітніх послуг, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права здобувати її за місцем проживання, що передбачає навчання дитини з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітнього закладу.

Школа з інклюзивною формою навчання – це заклад освіти, відкритий для навчання всіх дітей, незалежно від їхніх фізичних, інтелектуальних, соціальних, емоційних, мовних чи інших особливостей.

Основний принцип інклюзивної школи полягає в тому, що:

Всі діти мають навчатися разом у всіх випадках, коли це виявляється можливим, не зважаючи на певні труднощі чи відмінності, що існують між ними.

Школи мають визнавати і враховувати різноманітні потреби своїх учнів шляхом узгодження різних видів і темпів навчання.

Забезпечення якісної освіти для всіх шляхом розробки відповідних навчальних планів, прийняття організаційних заходів, розробки стратегії викладання, використання ресурсів та партнерських зв'язків зі своїми громадами.

Діти з особливими освітніми потребами мають отримувати будь-яку додаткову допомогу, яка може знадобитися їм для забезпечення успішності процесу навчання.

Вони є найбільш ефективним засобом, який гарантує солідарність, співучасть, взаємоповагу, розуміння між дітьми з особливими потребами та їхніми ровесниками.

Діти з особливими освітніми потребами

НЕЗВИЧАЙНІ ДІТИ У ЗВИЧАЙНІЙ ШКОЛІ

Що ж мають на увазі під поняттям «діти з особливими потребами»?

Це діти, які через різні причини потребують посиленої уваги педагогів, діти, яких природа позбавила можливості на достатньому рівні сприймати світ й почуватися належними до нього внаслідок хвороби, вади чи патологічного стану.

До дітей з проблемами розвитку належать:

- Діти з порушенням інтелекту.
- Діти з відхиленнями в пізнавальному розвитку (ЗПР).
- Діти з порушеннями слуху.
- Діти з порушеннями зору.
- Діти з порушенням опорно-рухового апарату.
- Діти з порушенням мовлення.
- Діти з емоційними розладами, у тому числі з раннім дитячим аутизм (хворобливим станом психіки).
- Діти з порушеннями поведінки і діяльності.
- Діти зі складними комплексними порушеннями.

Принципи ефективної роботи з дітьми з ООП

1. Доброзичливо ставитися до дитини, прогнозувати й створювати ситуації успіху для неї.
2. Враховувати індивідуальні здібності та стан здоров'я дитини.
3. Налагоджувати партнерські взаємини з родинами дітей залучати їх до активної участі в освітньому процесі.
4. Вводити фізкультурні хвилинки в структуру заняття, релаксаційні вправи тощо.

© Can Stock Photo

Що ми можемо зробити, щоб світ став кращим?

Головне, необхідно пам'ятати: людина з особливими проблемами - така ж людина, як і всі, тільки жити їй набагато важче, ніж людині, яка немає вад здоров'я!

Намагайтеся з розуміння ставитись до потреб інших людей.

Лише **мир,**

злагода,

доброта

і порозуміння врятують світ!

ДОДАТОК Г

**Консультація для батьків на тему :
«Поради батькам щодо взаємин з дитиною з особливими освітніми
потребами (ООП)»**

Дитина із особливими освітніми потребами потребує постійної батьківської підтримки. Підпорядкувати таку дитину загальноприйнятим правилам поведінки в суспільстві неможливо, тому треба навчитися взаємодіяти і спілкуватися з нею.

Пам'ятайте, що дитина не винна в тому, що вона особлива. Особливості такої поведінки в кожному конкретному випадку зумовлені певними причинами: проблемами під час вагітності матері, ускладненням під час пологів, психосоціальними причинами (стиль виховання в сім'ї).

Ніколи не жалійте дитину через те, що вона не така, як усі.

Даруйте дитині свою любов та увагу, однак не забувайте про інших членів родини, котрі її теж потребують. Не дивлячись ні на що, зберігайте позитивне ставлення і уявлення про свою дитину.

Усвідомте, що виховання та навчання дитини з особливими освітніми потребами – це довготривалий, складний процес, що потребує Вашого уміння, терпіння, знання.

Навчіться давати інструкції: вони повинні бути короткими, не більше 3-4 слів. В іншому разі дитина просто «виключиться» і не почує Вас.

У повсякденному спілкуванні з дитиною із особливими освітніми потребами уникайте різких заперечень, тому що такі діти є імпульсивними і відразу ж відреагують на заборону непослухом або вербальною агресією. В цьому випадку треба говорити з дитиною спокійно і стримано, бажано дати можливість вибору для малюка.

Для підняття самооцінки, віри дитини в свої можливості – хваліть її за успіхи і досягнення, навіть самі незначні. Якщо дитина втомилася – дайте їй невеликий відпочинок, або займіть її іншою діяльністю.

У взаєминах з дитиною не допускайте «вседозволеності», інакше дитина буде маніпулювати Вами. Чітко визначіть і обговоріть з дитиною, що можна, а що не можна робити вдома, в закладі освіти.

Разом з дитиною визначте систему заохочень і покарань за хорошу і погану поведінку. Визначіть систему правил поведінки дитини в класі закладу освіти, вдома. Просіть дитину вголос промовляти ці правила.

Старанно, своєчасно виконуйте побажання і завдання педагогів. Не нехуйте порадами педагогів щодо необхідності консультування та лікування у лікарів-фахівців. Намагайтеся щоденно закріплювати завдання, по можливості, в ігровій формі. Допомагайте дитині, але не виконуйте завдання за неї. Не вимагайте від дитини більше, ніж вона може.

Пам'ятайте, що дитина коли-небудь подорослішає і їй доведеться жити самостійно. Готуйте її до самостійного життя. Говоріть з нею про майбутнє.

**Консультація для батьків на тему:
«В чому полягає батьківська підтримка для дитини
з особливими освітніми потребами»**

Шановні батьки! Найбільше ви зможете допомогти дитині, коли розумітимете та цінуватимете її сильні сторони та особливі потреби. Дитина стає більш впевненою і спокійною, коли розуміє свою особливість та значимість. Залежно від міри розуміння вашої дитини шукайте способи, як допомогти їй усвідомити та працювати з її унікальними сильними сторонами й освітніми потребами. Підбадьорюйте дитину, більше звертайте увагу на її сильні сторони – це допоможе сформувати адекватну самооцінку. Здібності є в усіх дітей, їх потрібно лише виявити і розвивати. Будьте готові допомагати дитині, однак, за найменшої можливості, посилюйте її незалежність.

Підбадьорюйте та заохочуйте дитину, щоб виховати у неї впевненість.

Хваліть дитину завжди за конкретну дію, будьте красномовними:

- «Ти дуже добре зробив ...»
- «Я бачу, що ти набагато краще вчишся, коли ...»
- «Я помітив покращення в ...»
- «Хочеш, попрацюємо разом над ...»
- «Я дуже ціную твою значну роботу та зусилля, витрачені на ...»
- «Я бачу, ти добре попрацював над ...»
- «Дякую, що ти ретельно виконав завдання...»

Як заохочувати дитину до впевненості та самостійності

Складіть список усіх сильних сторін і потреб своєї дитини та часто користуйтеся ним;

якщо можливо, допомагайте вашій дитині висловлювати свої думки. Для зразка висловлюйте перед нею свої думки вголос;

наголошуйте на позитивному: визначайте, підтримуйте та формуйте сильні сторони своєї дитини. Створюйте ситуації, де ці сильні сторони можуть якнайкраще виявлятися. Визнання та похвала від інших утворюють міцне підґрунтя для навчання нових і незнайомих навичок чи виконання завдань. Уникайте порівнянь дитини з іншими дітьми, оскільки це нівелює унікальність кожної особистості;

надавайте вашій дитині можливості навчитися нового – займатися спортом чи рукоділлям. Дітям потрібно відчувати, що вони щось вміють або знають, як робити;

створюйте для своєї дитини та підтримуйте ситуації, в яких вона відчуватиме задоволення від допомоги іншим;

сформууйте стабільні зразки суспільної поведінки. Вони допоможуть дітям почуватися більш захищеними і краще вирішувати низку соціальних проблем;

□ вдома прищеплюйте своїй дитині позицію «я можу», щоб вона впевнено випробовувала нові навички. Коли дитині не вдається досягати успіху, намагайтеся виробити в неї ставлення до цього як до навчання, а не як до поразок. Запитуйте: «Чого ти навчився?» або «Що ти зробиш інакше наступного разу?».

Навчайте дитину навичок прийняття рішень. Впевненість приходить тоді, коли дитина має навички вирішення проблем для прийняття правильних життєвих рішень. Дітям потрібен набір навичок, які б допомагали приймати рішення у мінливих умовах життя.

Щоб допомогти своїй дитині вирішувати проблеми, застосуйте просту модель їх вирішення:

1. Використовуйте стратегію заспокоєння – перед прийняттям рішення порахуйте до десяти або застосуйте дихальну техніку.

2. Визначте проблему. Нехай ваша дитина висловить існуючу проблему своїми словами. Можливо, вам треба поставити їй запитання, щоб допомогти у цьому.

3. Сформулюйте можливі шляхи вирішення. Не критикуйте жодну ідею.

4. Звузьте варіанти, відкинувши ті з них, які будуть незручними або непосильними для вашої дитини.

5. Зважте всі «за» та «проти» тих варіантів, що залишилися, а потім виберіть найкращий з них. Запитайте: «Що буде, якщо ти спробуєш ось так?».

6. Обговоріть, що слід робити для втілення цього рішення і як діяти в разі виникнення проблем.

7. Після прийняття рішення дійте.

8. Оцініть це рішення. Наскільки вдалим було прийняте рішення? Що наступного разу можна зробити по-іншому? Чого ви навчилися? Формуйте таким чином навички вирішення проблем у своєї дитини.

9. Обговоріть шляхи співпраці та активної роботи з партнерами для пошуку взаємовигідних рішень.

Формуйте комунікативні навички дитини.

Покращення комунікативних навичок дитини підвищує її шанси стати впевненою, незалежною та успішною дорослою людиною. Ефективні комунікативні навички дають змогу дітям висловлювати свої потреби та побажання, розвивати соціальні стосунки.

Як будувати комунікативні навички вашої дитини

1. Заохочуйте свою дитину висловлювати власні ідеї, почуття, думки та погляди, а самі уважно слухайте. В сім'ї обговорюйте події під час вечері, поїздок на машині, прогулянок або перед сном.

2. Слухайте свою дитину. Додавайте кілька слів, щоб підбадьорити, заохотити до спілкування. Коли навички активного слухання моделюються вдома, дитина, ймовірно, повторюватиме їх під час свого спілкування з іншими.

3. Заохочуйте дитину ставити запитання.

4. Давайте дитині змогу спілкуватися з різноманітними людьми: сусідами, членами родини, молодшими дітьми чи професіоналами.

5. Для тренування комунікацій у різноманітних ситуаціях використовуйте рольові ігри.

Стимулюйте дружні стосунки.

Дітям з особливими освітніми потребами можуть знадобитися підтримка та заохочення для налагодження дружніх стосунків. Взаємодіючи з іншими людьми, діти вчаться вирішувати свої власні конфлікти, розуміти суспільні рамки, здобувати повагу інших і розвивати чуттєвість до унікальних потреб інших людей.

Як розвивати дружні стосунки

- Обговорюйте елементи дружби – повагу, довіру, задоволення, прийняття.

- Заохочуйте дітей запрошувати їхніх друзів до себе додому.

- Запросіть друга вашої дитини на якусь сімейну подію.

- Запропонуйте групи, команди чи організації, до яких може приєднатися ваша дитина – часто дружба виникає в організаціях, де в дітей є спільні інтереси.

- Заохочуйте дитину ставити запитання та демонструвати інтерес щодо інших людей.

Навчайте обстоюванню власних інтересів.

Обстоювати власні інтереси - означає висловлюватися та вживати активні дії для покращення ситуації. Вперше діти набувають навичок обстоювання власних інтересів під час спостереження, як це роблять за них батьки, шкільний персонал та інші люди. Чудовим способом підготовки дітей до самостійного життя є моделювання ефективного та співробітницького обстоювання власних інтересів. Діти, які навчилися обстоювати власні інтереси в юному віці, краще підготовлені до самостійності у старшому віці.

Як навчати дитину навичкам обстоювання власних інтересів

- Починайте змалечку обговорювати сильні сторони та освітні потреби вашої дитини, а також спостерігайте, коли вона вчиться найкраще.

- Якомога раніше починайте залучати дитину до зустрічей з учителями.

- Допомагайте своїй дитині готуватися до зустрічей або розмов з учителями та до інших ситуацій, що стосуються навчання. Виділіть час, щоб допомогти своїй дитині записати необхідні для обговорення теми. Якщо потрібно, проведіть рольову гру або моделювання ситуації.

- Допомагайте дитині встановлювати відповідні та реалістичні освітні цілі та переглядайте результати після їх досягнення.

- Якомога більше залучайте дитину до оцінювання її діяльності.

- Допомагайте дитині бути підготовленою та організованою.

- Заохочуйте свою дитину сповіщати іншим, що зусилля помічені й належним чином оцінені. Здатність позитивно впливати на інших – важлива

складова обстоювання власних інтересів. Створюйте можливості спілкування з ровесниками, які мають особливі потреби – діти зможуть у них також вчитися. Відеозаписи успішних результатів можуть бути сильним стимулом для деяких дітей (та їхніх сімей).

□ Усвідомлюйте, як нелегко обстоювати власні інтереси та підтримуйте намагання своїх дітей.

□ Розумійте, що навички обстоювання власних інтересів слід демонструвати, практикувати в рольових іграх, тренувати та оцінювати.

Надавайте активну підтримку в початковій та середній школі, щоб отримати високі результати самостійної поведінки в старшій школі.

□ Радьтеся з учителями своєї дитини щодо стратегій і пропозицій для навчання навичок обстоювання власних інтересів.

ДОДАТОК Е

Як перемогти дитячі неврози

Основа психіки дорослої людини закладається в дитячому віці. Але навіть знаючи про це, багато батьків без належної уваги ставляться до проблем своїх дітей. Згідно моїх спостережень, улюблений вислів більшості дорослих: «Чи переросте?». Особливо часто таке слово вживають у відношенні дитячих неврозів, які і без того лікувати важче, ніж подібні порушення у дорослих. Які неврози зустрічаються у дітей найчастіше?

1. Невроз страху. Його ознаки — нападаподібна поява страхів, як правило, при засипанні. Діти бояться залишатися на самоті, бояться темряви, придуманих персонажів, якими їх лякають дорослі, появи страшних тварин. Багато малят бачать галюцинації або створюють практично відчутні ілюзії, відчувають вазовегетативні порушення. Першачки відчувають страх школи, який може вилитися не тільки в знижений настрій, але і в енурез чи енкопрез.

2. Невроз нав'язливих станів. Характеризується повторенням певних рухів і дій або ж нав'язливих страхів і думок. У більшості випадків присутні змішані симптоми. Емоційне напруження знімається за допомогою рухів, і оточуючим помітні нервовий тик, миготіння, постукування ногою, повороти голови, покашлювання, шмигання носом і так далі. Фобічний невроз у молодших школярів проявляється в страху гострих предметів, закритих приміщень, забруднень.

Діти старшого шкільного віку бояться смерті, хвороб, усної відповіді біля дошки, бояться почервоніти при сторонніх. Одночасно з описаними фобіями у підлітків з'являються нав'язливі думки, які нерідко суперечать внутрішнім переконанням і вихованню підлітка. Нереалізовані думки призводять до постійного відчуття тривожності.

3. Депресивний невроз. Характерний для підлітків. Ознаки: пригніченість, тихий голос, відсутність активності, прагнення до самотності, зниження апетиту і ваги тіла, закрепи. Підлітка мучать думки щодо його малоцінності і відсутності здібностей.

4. Істеричний невроз. Зазвичай проявляється у молодшому шкільному або підлітковому віці. Класична істерика з розкиданням речей може завершуватися афект-респіраторні нападами, істеричної сліпотю, сенсорними розладами.

5. Неврастенія, або астенічний невроз — загальне виснаження організму на тлі нервового виснаження, великій стомлюваності. Характерні постійні перепади від апатії до істерики, розлади сну і апетиту, вегетосудинна дистонія. Яскравою ознакою прояви неврозу є поява заїкання внаслідок пережитого стресу або розлуки дітей молодшого віку з батьками. Іноді до заїкання призводить прагнення батьків форсувати розумовий і мовленнєвий розвиток дитини.

Діти старшого віку при неврозах нерідко виявляють невластиву підліткам патологічну прихильність до будинку. Нерідко у дітей проявляються неврози змішаного типу. Що може стати причиною дитячого неврозу? У дітей різна «міцність» нервової системи. Це залежить від генетичних факторів, особливостей життєвого досвіду, відносин у родині. Велике значення має загальний стан організму — дитина, яка постійно недосипає або відчуває великі фізичні навантаження, більш схильний до неврозів.

Якщо нервова система перебуває на грані граничного напруження, невроз може спровокувати найдріб'язковий стрес. Найбільше значення при виникненні та лікуванні неврозів має ситуація в родині і те, наскільки відповідально батьки підходять до виконання своїх обов'язків.

Лікування дитячих неврозів вимагає індивідуального підходу, але в будь-якому випадку дитині потрібно забезпечити постійні позитивні емоції. Ефективні казкотерапія і ігрова терапія. Лікар-психотерапевт може також порадити гомеопатичні препарати або медикаменти, в деяких випадках для лікування неврозу застосовують гіпноз. Досвід багаторічної практики дослідників показує, що невроз сам по собі не проходить, він може тільки змінитися і видозмінитися.

Якщо ви помітили у дитини ознаки неврозу, звертайтеся до хорошого психотерапевта. При виборі фахівця, який буде лікувати невроз у дитини, зверніть увагу на те, наскільки легко лікар знаходить з ним контакт. Це — один з найголовніших факторів успіху. І якщо контакт налагоджений, варто довіритися психотерапевту і виконувати з точністю до дрібниць всі його рекомендації.

ДОДАТОК Ж

Індивідуальна тематична консультація на тему «Що робити якщо дитина агресивна?»

Що робити якщо дитина агресивна?

Якого небудь стійкого визначення агресії вчені не виробили. Але будь-яка мама і будь-який тато, спостерігаючи за поведінкою своїх і чужих дітей, цілком здатні визначити, коли дитина проявляє агресію. Інша справа, що не кожен з нас може при цьому реагувати на її прояви адекватно.

Агресія наших дітей - це завжди крик про допомогу. Діти, як і всі інші люди, мають право на будь-яке людське почуття, у тому числі і на агресію.

Три роки - це криза в розвитку особистості дитини. Пов'язана вона з тим, що дитина починає шукати своє місце серед інших людей. Дитина весь час експериментує з межами дозволеного. Проявляється крик в тому, що все прагне робити самостійно.

Чому виникає агресія в цьому віці і що з нею робити? По-перше, самостійні прагнення дитини не відповідають придбаному досвіду та навичкам. Дитина, намагаючись повторити те, що роблять дорослі, як правило стикається з тим, що в нього багато чого не виходить. Батькам важливо розуміти, що відбувається, і потрібно намагатися допомогти маляті в освоєнні невідомих дій. Це забирає багато часу, сил, але іншого способу навчити дитину жити немає.

Звичайно, прояви цієї необхідної кризи приносить багато клопоту: з дітьми в цьому віці дуже важко домовитися, вони кажуть «ні» на будь-яку нашу пропозицію. Будь-яка дія або явище, що порушують вільно чи мимоволі плани дитини, викликають напади цієї люті. У цьому віці діти можуть кидатися на батьків і близьких буквально з кулаками. Діти часто кажуть батькам, що ненавидять їх.

У три роки вже можна навчати дитину висловлювати своє невдоволення словами. Як це зробити? По-перше, треба звертати увагу дитини на його власну поведінку. Коли дитина замахується на маму, мама повинна обов'язково зупинити агресію, тобто буквально взяти за руку, але читати нотації в цьому віці марно. У відповідь на агресивні дії або слова батькам слід говорити: «Я розумію твої почуття, бачу, що ти зараз ображений і засмучений. Зі мною таке теж буває. Але вважаю, що неправильно битися або обзиватися. Давай краще заспокоїмося і поговоримо», - і постарайтеся переключити дитину на якесь інше заняття або об'єкт. Звичайно, немає ніякої гарантії, що дитина в ту ж секунду перестане злитися. Але будьте впевнені, він запам'ятає вашу поведінку, ваш спосіб реагування на чужу агресію і коли-небудь їм скористається.

Ситуація загострюється тим, що саме в цьому віці більшість дітей потрапляють в дитячий садочок. Це серйозне випробування практично для кожної дитини. Невідоме лякає, а страх викликає агресію. Часто можна спостерігати, як трирічний малюк виривається, плаче, кусається, коли його

ведуть в дитячий садок. Іноді він цілком спокійно переносить перші дні нового життя, тому що його вмовили. Але коли дитина розуміє, що це «на все життя», він може відчувати крайнє незадоволення, а значить, і стати агресивним.

Найбільш сильну і глибоку агресивну реакцію на дитячий садок проявляють діти, занадто залежні від матері. Слід розуміти, що такого роду агресія не завжди спрямована, вона також може до пори до часу не виявлятися у крику, сльозах, тупання ногами, а накопичуватися і перетворюватися у форму самоагресії. Найчастіше це виливається в нескінченні соматичні захворювання.

Як правило, психологи спокійно ставляться до агресії малят, що виникає в процесі їх спілкування. Багато з них вважають, що батькам, якщо справа не йде до серйозної бійки, взагалі не варто втручатися в сварки малолітніх граючих дітей. Єдине, про що все-таки варто подбати - вже в цьому віці вчити дитину усвідомлювати свої негативні почуття і емоції і виражати їх багатьма способами, тобто не тільки за допомогою кулака, а й словами, жестами, мовчанням, за допомогою гумору. Як ми вже казали, навчити цьому можна єдиним способом: самим різноманітно і конструктивно реагувати на агресію.

У чутливих, зі слабким типом нервової системи дітей може виникнути ще одна форма захисту: самоагресії. Виражається вона в нападах самобичування у випадку невдачі: я погана, я дурна, раз у мене нічого не виходить. Деякі діти можуть навіть бити себе по руках або кусати. Це серйозний сигнал для батьків: швидше за все він означає, що дитині важко тягнути вантаж надій, які ви на нього поклали. Так висловлюють своє крайнє незадоволення надто завантажені діти, позбавлені можливості навіть грати скільки і коли хочуть. Самоагресія руйнівню діє на особистість і в кращому випадку може покласти початок серйозних комплексів неповноцінності, а в гіршому - стати причиною справжнього психічного захворювання.

Принципи спілкування з агресивними дітьми.

Пам'ятайте, що заборона і підвищення голосу - самі неефективні способи подолання агресивності. Лише зрозумівши причини агресивної поведінки, і, знявши їх, ви можете сподіватися, що агресивність вашої дитини буде знята. Дайте дитині можливість проявити свою агресію, перемістіть її на інші об'єкти. Дозвольте йому побити подушку або розірвати «портрет» його ворога і ви побачите, що в реальному житті агресивність в даний момент знизилася.

Показати дитині особистий приклад ефективної поведінки. Не допускайте при ньому спалахів гніву або погані висловлювання про своїх друзів або колег, будуючи плани «помсти».

Нехай ваша дитина в кожний момент часу відчуває, що ви любите, цінуєте і приймаєте її. Не соромтеся зайвий раз її приголубити чи пожаліти. Нехай вона бачить, що потрібна і важлива для вас.

Нехай дитина залишається одна в кімнаті і висловить все, що накопичилося на адресу того, хто його дратує. Запропонуйте дитині, коли важко стриматися, бити ногами і руками спеціальну подушку, рвати газету, комкати папір, штовхати консервну банку або м'яч, бігати навколо будинку, писати всі слова, які хочеться висловити у гніві.

Дати дитині пораду: в момент роздратування, перш ніж щось сказати або зробити, кілька разів глибоко вдихнути або порухувати до десяти.

Можна послухати музику, голосно поспівати або покричати під неї.

Можна попросити дитину намалювати почуття гніву, тоді агресія знайде вихід у творчості.

Поради батькам

Батьки можуть навчитися керувати поведінкою своїх агресивних дітей, для цього слід: Звернути особливу увагу на ігри дитини. В іграх діти здійснюють свої мрії, фантазії та страхи.

Обговорювати з дитиною на кого вона хоче бути схожа, які якості характеру її приваблюють, а які ні.

Стежити за тим, який приклад ви подаєте дитині. Якщо дитина судить інших людей, нагороджує їх «ярликами», можливо вона повторює ваші дії.

Бути готовим уважно вислуховувати дитину, якщо вона хоче розповісти вам свій сон. У сні діти часто бачать те, чого їм не вистачає в житті. Особливу увагу звертайте на повторювані сюжети сновидінь.

Заохочувати дитину говорити про те, що її хвилює, що вона переживає, навчити дитину прямо говорити про свої почуття, про те, що їй подобається, а що ні. Пропонуємо Вам декілька ігор.

«Кулачок»

Дайте дитині якусь дрібну іграшку або цукерку і попросіть її стиснути кулачок міцно-міцно. Нехай вона потримає кулачок стислим, а коли розкриє його, рука розслабиться, і на долоні буде гарна іграшка. Вправа сприяє усвідомленню ефективних форм поведінки, зміщення агресії і м'язової релаксації.

«Подушкова битва»

Для гри потрібні маленькі подушки. Гравці кидають один в одного подушками, видаючи переможний клич, б'ють один одного ними, намагаючись потрапляти по різних частинах тіла. Сюжетом гри може бути «Битва двох племен» або «Ось тобі за +». Зауваження: гру починає дорослий, даючи дозвіл на подібні дії, знімаючи заборону на агресію.

«Йди, злість, йди!»

Гравці лягають на килим по колу. Між ними подушки. Закривши очі, вони починають з усією силою бити по підлозі, а руками по подушкам з гучним криком «Йди, злість, йди!» Вправа триває 3 хв.. Потім учасники за командою дорослого лягають у позу зірки, широко розставивши ноги і руки, і спокійно лежать, слухаючи музику - 3 хв. Застереження: стежте, щоб б'ючи ручками по подушці, діти не попадали дуже часто по руках сусіда. Окремі попадання корисні.

ДОДАТОК 3

Тренінг для батьків дітей з ООП «Психологічне здоров'я дітей та батьків»

Мета: формувати у батьків дітей з особливими освітніми потребами вміння зберігати та зміцнювати своє та дитяче психологічне здоров'я, розвивати вміння подолання стресових ситуацій та інших негативних емоційних станів.

Вступне слово тренера. Бути батьками – складна і відповідальна робота. Так, саме робота! Бо кожного дня ти повинен «робити» себе і свою дитину. А бути батьками особливої дитини – вдвоє складніше. Всі свої душевні сили та енергію ти повинен віддавати дитині. Процес виховання складний і довготривалий, який супроводжується емоційною втомою, стресами та навіть психологічними травмами як батьків, так і дітей. Людина, яка себе знає, постійно працює над собою, може ефективно розподілити свої сили протягом періоду виховання та забезпечити взаєморозуміння та спокій у сім'ї. Саме щоб вирішити ці питання, ми і зібралися сьогодні на наш тренінг.

Для того, щоб учасники тренінгу могли налаштуватися на товариське спілкування, могли легко сприймати інформацію, подолати психологічне напруження, необхідно створити невимушену обстановку та познайомитися.

Вправа «Знайомство» (10 хв.)

Тренер роздає паперові різнокольорові «долоньки і пропонує кожному написати своє ім'я так, як би він хотів, щоб його називали учасники тренінгу. Зі зворотнього боку пропонується написати, що учасник очікує від цього тренінгу. Далі учасники по черзі говорять своє ім'я та в якому вони настрої і одягають бейджики.

Вправа «Приймаємо правила роботи в групі» (10 хв.)

Учасники сідають у коло. Після знайомства приступаємо до обговорення правил роботи в групі.

Наші правила такі:

- звертаємося один до одного по імені (як вказано на бейджику);
- сприймаємо себе та інших такими, які ми є;
- будемо щирими;
- уникаємо оцінок один одного; все, що ми робимо в групі, робимо добровільно;
- поважаємо один одного;
- дотримуємось конфіденційності;
- спілкуємося за принципом «тут і зараз».

Вправа «Пісочний годинник» I частина (10 хв.)

Вправа допоможе визначити очікування учасників від тренінгової роботи. Всім пропонується приклеїти стікери зі своїми очікуваннями на верхню частину зображеного на папері пісочного годинника.

Вправа «Асоціації та відчуття» (8 хв.)

Учасники сідають у коло. Починають передавати один одному якийсь предмет (іграшку, яблуко, тенісний м'ячик), називаючи якомога більше асоціацій до слова «здоров'я»: успіх, спокій, сон, спілкування, впевненість, спорт, стабільність, прогулянки на природі, гармонія, сімейна ідилія, добре самопочуття тощо.

Але завжди є такі фактори, які заважають триматися у рівновазі. І головний фактор – це стрес.

Вправа «Коли я переживаю стрес» (5 хв.)

Вправа допоможе привернути увагу до внутрішнього стану оточуючих.

Слід продовжити речення: «Я переживаю стрес, коли...»

Можна використати тенісний м'ячик для передачі відповіді іншому учаснику.

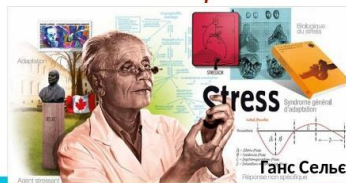
Стрес - реакція організму на зміну внутрішнього або зовнішнього середовища
(Ганс Сельє (1936))

- Стрес від англ. stress - «тиск, напруга»
- Стрес – система реакцій організму у відповідь на будь- яку висунуту до нього вимогу
- Стрес – це відповідь на загрозу, реальну чи уявну

Запитання!

Стрес – негативне явище чи позитивне?

Керування стресами:

Емоційні способи

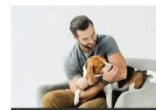
Заспокійлива музика

Прогулянка з друзями і близькими

Ігри з тваринами

Відпочинок на природі

Розмова з близькою людиною про проблему

Записи у щоденник

Ароматерапія

Тепер спробуємо виконати декілька вправ, які допоможуть запобігти напруженню та позбутися стресу.

Вправа «Релакс» (5 хв.)

Тут просто вмикаємо і відпочиваємо

https://www.youtube.com/watch?v=1-Z0EAobu_I

Вправа «Я – позитив!» (15 хв.)

Для того, щоб постійно бути врівноваженим та стресостійким, треба в кожній негативній ситуації знаходити позитивні сторони. Задання наступне: треба знайти і записати на аркуші позитивні моменти в таких ситуаціях:

- вам треба виходити з дому, а на дворі ллє дощ;
- ви спізналися на літак;
- у вас немає грошей на омріяну подорож;

Зараз пишемо свої позитивні моменти для кожної ситуації. Потім, по черзі, промовляємо ці моменти. Той у кого виявляється більше 5 позитивних моментів у кожній ситуації, отримує звання «Я - позитив» .

Вправа «Який ти молодець...» (15 хв.)

Ця вправа допоможе підвищити самооцінку, проявити взаємодопомогу та взаємопідтримку учасникам групи.

Об'єднуємось по двоє. Спочатку одна сторона описує іншій свої складнощі та проблеми, друга сторона вислуховує, потім говорить опоненту: «Все одно ти молодець, тому що...». Далі обмінюємось ролями. В кінці обговорюємо, що відчували і які при цьому були емоції та відчуття. Підсумовуємо, що у родині потрібно завжди підтримувати один одного і допомагати розв'язувати проблеми.

Правила ефективного спілкування:

- Говори так, щоб тебе почули.
- Пояснюй свою незгоду з пропозицією співрозмовника без образи для нього.
- Виявляй ширий інтерес до тих з ким спілкуєшся.
- Будь уважним слухачем, навчись слухати співрозмовника.
- Демонструй привітність і гарні манери. Поводься чемно.

Вправа «Сонечко» (15 хв.)

Мета цієї вправи – спробувати відчутти свої сильні сторони і спиратися на них.

На столі лежать зображення сонечка. Запропонувати учасникам на одному сонечку намалювати себе, а на промінчиках написати свої найсильніші сторони. На іншому сонечку намалювати свою дитину і також на промінчиках написати її найсильніші сторони.

На зворотньому боці листа напишіть декілька найприємніших подій, які сталися у вашому житті і житті вашої дитини. Результати цієї вправи не оголошуються, їх учасники аналізують самотійно.

Вправа «Пісочний годинник» II частина (10 хв.)

Тут ми повинні отримати зворотній зв'язок про наше заняття. Треба приклеїти стікери з очікуваннями від тренінгу на нижню частину пісочного годинника, якщо вони справдилися. Якщо ні, стікери залишаються у верхній частині.

Вправа «Мікрофон» «Чи справдились мої сподівання» (15 хв.)

Тренер з уявним мікрофоном пропонує учасникам поділитися враженнями, задаючи питання:

- Чого ви чекали від нашої зустрічі?
- Чого побоювалися?
- Чи справдились ваші очікування від тренінгу?
- Яка вправа сподобалась найбільше?
- Чи використаєте ви це в житті?
- Чи потрібно надалі проводити такі тренінги?
- Які теми хотіли б обговорити наступної зустрічі?
- Що не сподобалось, або вважаєте зайвим?
- Побажайте щось собі, іншим учасникам, тренеру.

ДОДАТОК К

Консультація для батьків

«Роль сім'ї у соціалізації дитини з особливими освітніми
потребами»

*Ми не такі, як всі, ми трохи інші, -
Коли нам важко, тихо пишемо вірші
І просимо: не треба нас жаліти,
А тільки серцем варто зрозуміти.
Повірте в нас, повірте в наші сили,
Щоб в себе ми повірити зуміли,
Щоб ожила в серцях у нас надія,
Щоб у душі не гаснув вогник мрії.*

Сім'я виступає найважливішим інститутом соціалізації дитини, і від розвитку виховного потенціалу родини, рівня її адаптивних можливостей і життєвої позиції кожного із членів залежить, наскільки цей процес буде позитивним і наскільки ефективно відбуватиметься реабілітація дитини з особливими освітніми потребами. Коли батьки дізнаються про інвалідність дитини або інше хронічне захворювання, вони вступають у життя з повнотою сильних емоційних переживань, важких виборів, взаємодії з різними фахівцями та постійною потребою в інформації і послугах. Спочатку батьки можуть розгубитися, відчутти себе самотніми, не знаючи, з чого почати, де шукати інформацію, просити допомоги і розуміння. Реакція - неприйняття: «це не могло трапитись зі мною». Неприйняття швидко змінюється злістю, яка може бути спрямована на медичних працівників, які розповіли вам про інвалідність дитини.

Страх - ще одна реакція. Люди більше бояться невідомості, ніж популярності, точна інформація про діагноз та перспективи дитини в майбутньому лякає менше, ніж невідомість. Далі йде вина, вина і занепокоєння з приводу того, що вони - батьки - могли стати причиною інвалідності дитини.

Розчарування. Той факт, що дитина недосконала, зачіпає батьків і кидає виклик їх системі цінностей. Це почуття разом з уявленнями про дитину, які були до того, можуть призвести до неможливості прийняти дитину, як цінну, як особистість. У такий період, коли стільки різних почуттів переповнюють серце батьків, складно виміряти, наскільки те чи інше почуття переповнює серце. І вже згодом батьки починають усвідомлювати свою відповідальність, однак відчують себе безпорадними в питаннях догляду, виховання дитини, звертаються до спеціалістів.

Стадія адаптації: батьки «прийняли» ситуацію, починають будувати життя з урахуванням того, що в сім'ї дитина з особливими освітніми потребами. Не всі батьки проходять саме через таку послідовність відчуттів.

Але при всій складності ситуації дуже важливо для батьків розуміти ті почуття та емоції, які вони відчувають, розуміти, що вони не одні і можуть зробити конструктивні дії. Сім'я – це мікросоціум, в якому формуються моральні якості дитини, її відношення до людей, уявлення про характер міжособистісних взаємин. Саме батьки прийнявши дитину з особливими потребами, перші починають процес соціалізації. Якщо в родині панує оптимістичний настрій, то впевненість у своїх силах і можливостях матиме і дитина.

Повсякденне життя сім'ї має передбачати участь дітей з особливими освітніми потребами у всіх видах домашніх справ: прибирання, миття посуду, допомога по господарству тощо. Батьки при цьому мають бути терплячі, доброзичливі, однак не варто допускати вседозволеності, відсутності будь-яких обмежень. Позитивна атмосфера в родині, захищеність батьківською любов'ю дає змогу бути вимогливими, але не конфліктними.

Найбільше ви зможете допомогти дитині, коли розумітимете та цінуватимете її сильні сторони та особливі потреби. Дитина стає більш впевненою і спокійною, коли розуміє свою особливість та значимість.

Пам'ятайте, це ваша дитина, і це найголовніше. Любіть свою дитину і отримуйте задоволення від нього. Для дитини сімейне виховання представляє унікальну умову її нормального розвитку. Важко переоцінити роль сім'ї в процесі розвитку всіх сторін психіки дитини, починаючи від елементарних моторних навичок і закінчуючи становленням його інтелекту, емоційної сфери, системи інтересів і цінностей, світогляду й особистості в цілому.

Сім'я виступає найважливішим фактором соціалізації, під якою розуміється складний процес засвоєння дитиною культурно-історичного досвіду. Що ми можемо зробити, щоб світ став кращим? Головне, необхідно пам'ятати: людина з особливими потребами – така ж людина, як і всі, тільки жити їй набагато важче, ніж людині, яка немає вад здоров'я!

Люди, на землі
Спішіть добро творити,
Щоб нам не згинуть у морі зла!
Щоб кожен міг серед краси прожити
У царстві справедливості й добра